

ΣΥΜΒΟΛΑΙ ΕΙΣ ΤΟ ΣΑΤΥΡΙΚΟΝ ΔΡΑΜΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΤΤΙΚΗΝ ΚΩΜΩΔΙΑΝ

ΥΠΟ

Ε. Α. ΠΕΖΟΠΟΥΛΟΥ

Τακτικού καθηγητοῦ τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς φιλολογίας

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΕΥΡΙΠΙΔΟΥ ΚΥΚΛΩΨ ΚΑΙ ΑΛΚΗΣΤΙΣ. ΘΕΟΚΡΙΤΟΥ ΕΙΔ. Α΄. ΑΡΙΣΤΟ-
ΦΑΝΟΥΣ ΠΑΡΩΔΙΑΙ ΚΑΙ ΜΙΜΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΚΥΚΛΩΠΟΣ ΚΑΙ ΑΛΛΩΝ
ΕΥΡΙΠΙΔΕΙΩΝ ΔΡΑΜΑΤΩΝ

Ὁ Κύκλωψ τοῦ Εὐριπίδου εἶνε τὸ μόνον νῦν σωζόμενον ἀκέραιον σατυρικὸν δράμα. Περί τοῦ ἔτους τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ οὐδὲν εἶνε παραδεδομένον ὑπὸ τῶν ἀρχαίων, αἱ δὲ γινώμαι τῶν νεωτέρων φιλο-λόγων διαφέρουσιν ἀλλήλων κατὰ πολὺ. Θὰ μνημονεύσω δ' ἐν τῷ παρόντι μόνον τὰς σπουδαιότητας τούτων.

Ὁ Kaibel ἐν Hermes 30, 1895, σ. 71 κξ. («Kratinos Ὀδυσσῆς und Euripides Κώκλωψ») νομίζει ὅτι ὁ Κύκλωψ εἶνε ἔργον τῆς νεανικῆς ἡλικίας τοῦ Εὐριπίδου ποιηθὲν πρὸ τῆς Ἑκάβης καὶ αὐτῆς τῆς Ἀλκίσιτιδος, ἥτις ἐδιδάχθη ἐν ἔτει 438. Τὴν γνώμην τοῦ Kaibel ἀποδέχεται ὁ Murray ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Εὐριπίδου («acta incertum quo tempore sed certe valde antiquo, fortasse etiam ante annum 438»). Ὁ Wilamowitz ἐν τῇ μεταφράσει τοῦ Κύκλωπος (Griechische Tragödien übersetzt von Ullr. von Wilamowitz—Moellendorff, Τόμ. Γ', σ. 13) εἰκάζει ὅτι τὸ δράμα ἐδιδάχθη ὀλίγον ὕστερον τοῦ Ἰππολύτου (428). Ὁ van Leeuwen παραβάλλων τὰ τοῦ Κύκλωπος στ. 320—328 πρὸς τὰ τῶν Νεφέλων τοῦ Ἀριστοφάνους στ. 293—294 λέγει ὅτι ὁ Ἀριστοφάνης ἐν τούτοις μιμεῖται τὸν Εὐριπίδειον Κύκλωπα, ὅστις ἐδιδάχθη κατὰ τὸν αὐτὸν καὶ αἱ Νεφέλαι χρόνον (ἴδ. ἔκδοσιν τῶν Νεφελῶν ὑπὸ J. van Leeuwen σημ. εἰς στ. 293 καὶ προλεγόμενα τῆς 1ης ἐκδόσεως τῶν Σφηκῶν ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ σ. XIX καὶ τὰ γεγραμμένα ἐν Mnemosyne 1888, σ. 417 κξ.). Ὁ R. Marquart («Die Datierung des

Ευριπιδεischen Kyklops» Leipzig 1912) τάττει την διδασκαλίαν τοῦ δράματος τούτου μετὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς ἐν Ταύροις Ἰφιγενείας καὶ τῆς Ἑλένης καὶ πρὸ τῆς διδασκαλίας τῶν Φοινισσῶν καὶ τοῦ Ὀρέστου. Ὁ δὲ Méridier (Euripide tome I, σ. 15, (Collection des universités de France) ἔχει τὴν γνώμην ὅτι ὁ Κύκλωψ δὲν ἐποιήθη μὲν ὑπὸ τοῦ Εὐριπίδου, ὅτε ἦτο ἐτι νέος, ἀλλ' ὅτι ἐδιδάχθη πρὸ τῶν Ἰπλέων τοῦ Ἀριστοφάνους (πρβ. στ. 105 καὶ Κύκλ. 149—152), ἴσως δὲ καὶ πρὸ τῶν Ἀχαρνέων τοῦ αὐτοῦ ποιητοῦ (πρβ. Ἀχ. 1054 παρωδίαν τοῦ 361 στίχου τοῦ Κύκλωπος).

Καὶ ἐγὼ συμφωνῶ μετὰ τοῦ Wilamowitz καὶ τοῦ Méridier, ὅτι ὁ Κύκλωψ ἐδιδάχθη πρὸ τῶν Ἀχαρνέων, θὰ προσαγάγω δ' ἐν τοῖς ἐξῆς πρὸς βεβαίωσιν τούτου καὶ ἄλλας παρωδίας καὶ μιμήσεις χωρίων τοῦ Κύκλωπος ὑπὸ τοῦ Ἀριστοφάνους ἐν τοῖς Ἀχαρνεῦσι. Προσέτι δὲ νομίζω ὅτι ἴσως ὁ Κύκλωψ ἐδιδάχθη ὡς σατυρικὸν δράμα μετὰ τῆς Ἑκάβης καὶ τοῦ Ἡρακλέους διὰ τὰς ὑπαρχούσας ἐν τοῖς δράμασι τούτοις πολλὰς ὁμοιότητας. Ἀλλὰ πρὶν ἢ διαλάβω περὶ τούτων καὶ γράψω καὶ περὶ τῶν ἐν ἄλλαις κωμωδίαις τοῦ Ἀριστοφάνους παρωδιῶν καὶ μιμήσεων τοῦ Κύκλωπος καὶ καταλέξω ὅσας ἄλλας ἔχω κριτικὰς καὶ ἐρμηνευτικὰς παρατηρήσεις εἰς τὸν Κύκλωπα, νομίζω καλὸν νὰ εἴπω πρότερον περὶ τινων ὁμοιοτήτων τοῦ Κύκλωπος καὶ τῆς Ἀλκίσιτιδος ἐν σχέσει καὶ πρὸς τὸ Α' Εἰδύλλιον τοῦ Θεοκρίτου.

Ἡ Ἀλκίσις δὲν εἶνε σατυρικὸν δράμα, ἀλλ' ἐδιδάχθη τέταρτον δράμα ἀντὶ σατυρικοῦ μετὰ τῶν τραγωδιῶν Κρησσῶν, Ἀλκιμέωνος τοῦ διὰ Ψωφίδος καὶ Τηλέφου ἐν ἔτει 438. Ἐχει δὲ ἡ Ἀλκίσις κατὰ τὴν ὑπόθεσιν «κωμικωτέραν τὴν κατασκευὴν» καὶ εἶνε δράμα «σατυρικώτερον» διὰ τὸ πρόσωπον τοῦ ἀδηφάγου καὶ οἰνοπότου καὶ παρὰ τὸν πότον ἄδοντος Ἡρακλέους, ὅπερ πρόσωπον εἰσήγαγεν ὁ Εὐριπίδης καὶ εἰς τὸ σατυρικὸν αὐτοῦ δράμα, ὅπερ ἐπιγράφεται *Συλεύς* (ἰδ. καὶ τὰ ἐν τοῖς ἐξῆς γεγραμμένα περὶ τοῦ Συλέως)¹.

Ὁ Ἀπόλλων ἐδήτευσε παρὰ τῷ Ἀδμήτῳ ὡς βουφορβὸς ἡ ποιμήν. Ἀλκ. 8—10.

¹ Ὁ κ. Ἰ. Συκουτρῆς γράφει ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Συμποσίου τοῦ Πλάτωνος σ. 232, σημ. 3: «Τὸ σατυρικὸν δράμα, τὸ ὁποῖον διεκρίνεται ἀπὸ τὰς ἄλλας τραγωδίας, κυρίως διότι ὁ χορὸς ἀποτελεῖτο ἀπὸ Σατύρων καὶ εἶχε κορυφαῖον τὸν Σιληνόν, ἐδίδετο, ὡς γνωστόν, εἰς τὸ τέλος τῶν παραστάσεων», Παραλείπων τὸ «ἐδίδετο... εἰς τὸ τέλος τῶν παραστάσεων», ὅπερ εἶνε σύγχευμένον καὶ ἀόριστον, παρατηρῶ μόνον ὅτι ἐν τοῖς σατυρικοῖς δράμασι ὁ Σιληνὸς εἶνε ἀρχηγὸς τῶν Σατύρων καὶ καλεῖται πα-

καί με θητεύειν πατῆρ
 θνητῷ παρ' ἀνδρὶ τῶνδ' ἄποιν' ἠνάγκασεν,
 ἐλθὼν δὲ γαίαν τήνδ' ἐβουφόρβουν ξένῳ, | κτέ.
 Ὁ χορὸς λέγει 568 κῆξ.
 ὦ πολύξεινος καὶ ἐλεύθερος ἀνδρὸς αἰέποτ' οἶκος,
 σέ τοι καὶ ὁ Πύθιος εὐλύρας Ἀπόλλων
 ἡξίωσε ναίειν,
 ἔτλα δὲ σοῖσι μηλονόμας
 ἐν δόμοις γενέσθαι,
 δοχμῶν διὰ κλιτύων
 βοσκήμασι σοῖσι συρίζων
 ποιμνίτας ὑμεναίους.
 σὺν δ' ἐποιμαίνοντο χαρᾷ μελέων βαλκαί τε λύγκες,
 ἔβα δὲ λιποῦσ' Ὀθρυος νάπαν λεόντων
 ἅ δαφοινὸς ἴλα·
 χόρευσε δ' ἄμφι σὺν κιθάραν,
 Φοῖβε, ποικιλόθριξ
 νεδρὸς ὑψικόμων πέραν
 βαίνουσ' ἐλατῶν σφυρῷ κούφῳ
 χαίρουσ' εὖφρονι μολπᾷ.

Καὶ ὁ Σιληνὸς καὶ οἱ Σάτυροι εἶνε δοῦλοι τοῦ Κύκλωπος Πολυ-
 φήμου ποιμαίνοντες τὰς ποίμνας αὐτοῦ. Ὁ Σιληνὸς λέγει Κύκλ. 23 κῆξ.
 τούτων ἐνὸς ληφθέντες ἐσμέν ἐν δόμοις
 δοῦλοι· καλοῦσι δ' αὐτόν, ᾧ λατρεύομεν,
 Πολύφημον· ἀντὶ δ' εὐίων βακχευμάτων
 ποίμνας Κύκλωπος ἀνοσίτου ποιμαίνομεν.
 παῖδες μὲν οὖν μοι κλιτύων ἐν ἐσχάτοις
 νέμουςι μῆλα νέαι νέοι πεφυκότες,
 ἐγὼ δὲ πληροῦν πίστρα καὶ σαίρειν στέγας
 μένων τέταγμαί τάσδε, | κτέ.

τῆρ αὐτῶν, ἀλλὰ δὲν εἶνε κορυφαῖος τοῦ χοροῦ. Εἶνε πρόσωπον τοῦ
 δράματος ἔχον ἴδιον ἔνδυμα καὶ ἴδιον προσωπεῖον, ὃ δὲ κορυφαῖος τοῦ χο-
 ροῦ εἶνε καὶ αὐτὸς Σάτυρος. Ὁ κ. Συκουτρῆς ἀγνοεῖ, τίς εἶνε ὁ κορυφαῖος
 τοῦ χοροῦ καὶ τίς ὁ Σιληνὸς ἐν τῷ σατυρικῷ δράματι. Ἄν ἀνεγίνωσκε τὸν
 Κύκλωπα τοῦ Εὐριπίδου, θὰ ἔβλεπεν ὅτι ὁ Σιληνὸς λέγει τὸν πρόλογον τοῦ
 δράματος, ἔπεται δὲ ἡ ἰσχυρὸς τοῦ χοροῦ τῶν Σατύρων μετὰ τοῦ κορυφαίου.
 ("Ἰδ. καὶ τὸ ἄρθρον μου Σατυρικὸν δράμα ἐν τῷ Ἑγχυκλοπαιδικῷ Λε-
 ξικῷ Ἑλευθερουδάκη τόμ. ΙΑ', σ. 359 α').

Ἄξια παρατηρήσεως εἶνε τάδε. Ὁ Εὐριπίδης λέγει Ἀλκ. 573—575 «ἔτλα δὲ σοῖσι *μηλονόμας* | ἐν δόμοις γενέσθαι, | δοχμῖαν διὰ *κλιτύων* | κτλ.» καὶ Κύκλ. 23—24 «τούτων ἐνὸς ληφθέντες ἐσμὲν ἐν δόμοις *δοῦλοι*» καὶ 26—27 «παῖδες μὲν οὖν μοι *κλιτύων* ἐν ἐσχάτοις | νέμουνσι *μῆλα* κτλ.».

Οἱ ὠραῖοι καὶ γραφικοὶ στίχοι τοῦ τρίτου στασίμου τῆς Ἀλκήστιδος ἀντιστοιχοῦσι πρὸς τοὺς ὁσαύτως ὠραίους στίχους τῆς παρόδου τοῦ Κύκλωπος. Ἐχουσι δὲ ἀμφοτέρωτα ταῦτα τὰ χορικά μέλη *βουκολικὸν* χαρακτήρα.

Ὑπὸ τῶν φιλολόγων παρεβλήθη ἤδη ὁ 51 στίχος τοῦ Κύκλωπος «*ὦή, εἴρω πέτρον τάχα σου*», ὃν λέγουσιν οἱ Σάτυροι πρὸς πρόβατον, πρὸς τὸν 49 στίχον τοῦ Δ' εἰδυλλίου τοῦ Θεοκρίτου «*εἴθ' ἥς μοι δοικόν τι λαγυρόλον, ὥς τι πάταξα*», ὃν λέγει ὁ Κορύδων πρὸς βοῦν.

Ἀλλά, καθ' ὅσον γινώσκω, δὲν παρατηρήθη ὅτι τοὺς στίχους τῆς Ἀλκήστιδος «*σὺν δ' ἐποιμαίνοντο κῆξ*» μιμεῖται ὁ Θεόκριτος ἐν τῷ Α' εἰδυλλίῳ 115—117, 120—121.

ὦ λύκοι, ὦ θῶες, ὦ ἄν' ὥρεα φωλάδες ἄρκτοι,
χαίρεθ' ὁ βουκόλος ὕμνιν ἐγὼ-Δάφνις οὐκέτ' ἄν' ὕλαν,
οὐκέτ' ἀνὰ δρυμῶς, οὐκ ἄλσεα.....
Δάφνις ἐγὼν ὅδε τῆνος ὁ τὰς βόας ὥδε νομεύω,
Δάφνις ὁ τὼς ταύρως καὶ πόρτιας ὥδε ποτίσδων.

Ὡς μετὰ τῶν θρεμμάτων τοῦ Ἀδμήτου *συνεποιμαίνοντο λύγκες, λέοντες, νεβροὶ* ὑπὸ τοῦ Ἀπόλλωνος, οὕτω *νομεύονται βόες καὶ μετ' αὐτῶν λύκοι, θῶες, ἄρκτοι* ὑπὸ τοῦ βουκόλου Δάφνιδος. Ἐν δὲ 71—72 μνημονεύεται ὑπὸ τοῦ Θεοκρίτου καὶ ὁ *λέων* κατὰ τὸν Εὐριπίδην :

τῆνον μὲν θῶες, τῆνον λύκοι ὠρύσαντο,
τῆνον χῶκ δρυμοῖο λέων ἐκλαυσε θανόντα.

Ἵνα δὲ καταστή ἔτι μᾶλλον φανερόν, ὅτι ὁ Θεόκριτος μιμεῖται τὸν Εὐριπίδην, παραβάλλω πρὸς τούτοις καὶ τὸ «*χῶκ δρυμοῖο λέων*» (στ. 72) τοῦ Θεοκρίτου πρὸς τὸ «*ἔβα δὲ λιποῦς Ὁθρυος νάπαν λέοντων* | *ἅ δαφρινὸς ἴλα*» (στ. 580—582) τοῦ Εὐριπίδου, Ἡ Ὁθρυος εἶνε ὄρος τῆς Θεσσαλίας, πρὸς δὲ τούτῳ μνημονεύει ὁ Εὐριπίδης (στ. 590) καὶ τὴν *Βοιβίαν* λίμνην. Ὁ δὲ Θεόκριτος μιμούμενος τὸν Εὐριπίδην καὶ θέλων νὰ μνημονεύσῃ ὁσαύτως τὴν Θεσσαλίαν ἐν σχέσει πρὸς τὸν βουκόλον Δάφνιν ποιεῖ τὸν Θύρσιν λέγοντα (66—69).

πῇ ποκ' ἄρ' ἤσθ', ἔκα Δάφνις ἐτάκετο, πῇ ποκα Νύμφαι;
ἥ κατὰ Πηγεῖω καλὰ τέμπεα; ἥ κατὰ Πίνδῳ;
οὐ γὰρ δὴ ποταμοῖο μέγαν ῥόον εἶχετ' Ἀνάπῳ,

οὐδ' Αἴτνας σκοπιὰν οὐδ' Ἀκιδος ἱερὸν ὕδωρ.

Τοῦ λόγου δὲ ὄντος ἐνταῦθα καὶ περὶ τοῦ πρώτου εἰδυλλίου τοῦ Θεοκρίτου, νομίζω ὅτι εἶνε καλὸν νὰ εἰπω ὅτι ὁ Θεόκριτος μιμεῖται ἐν αὐτῷ καὶ τὸν Σοφοκλέα καὶ τὴν Σαπφώ. Ἐν στ. 123—126 λέγει :

Ὡ Πάν Πάν, εἴτ' ἐσσι' κατ' ὥρεα μακρὰ Λυκαίῳ,
εἴτε τύγ' ἀμφιπολεῖς μέγα Μαίναλον, ἐνθ' ἐπὶ νᾶσον
τὰν Σικελίαν, Ἐλίκας δὲ λίπε βρόον αἰπύ τε σᾶμα
τῆνο Λυκαονίδαο, τὸ καὶ μακάρεσσιν ἀγητόν.

Πᾶς τις βλέπει ὅτι ὁ Θεόκριτος μιμεῖται τὸν Σοφοκλέα λέγοντα Αἴ. 693 κέξ.

Ἐφριξ' ἔρωτι, περιχαρὴς δ' ἀνεπτάμαν,
ὦ ὦ Πάν Πάν,
ὦ Πάν Πάν ἀλίπλαγχτε, Κυλ-
λανίης χιονοκτύπου
πετραίας ἀπὸ δειράδος
φάνηθ', ὦ θεῶν χοροποί' ἀναξ, | κτλ.

Ὁ Πάν καλεῖται ἐν τῷ 123 στίχῳ τοῦ Θεοκρίτου διὰ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ, ἐπαναλαμβανομένου κατὰ τὸν 694 καὶ τὸν 695 στίχον τοῦ Σοφοκλέους, νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν νῆσον Σικελίαν καταλιπὼν τὸ δῖος Λύκαιον εἴτε τὸ Μαίναλον εἴτε τῆς Ἐλίκης τὸν ῥοῦν, ὡς καλεῖται ἐν τῷ Αἴαντι ὁ Πάν νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν Τρωάδα καταλιπὼν τὴν Κυλλήνην.

Ἐν τοῖς στίχοις 77—78, 80—85, 95—97 ὁ Θεόκριτος ἔλαβε πρὸ ὀφθαλμῶν καὶ τὴν Σαπφὴν 1 (1) Diehl. Πρβ. Θεόκρ. 77—78 «ἦνθ' Ἑρμᾶς πρᾶτιστος ἀπ' ὥρεος, εἶπε δὲ Ἐδάφνι, | τίς τιν κατατρώχει ;» καὶ Σαπφὴ 19—20 «τίς σ', ὦ Ψάπφ', ἀδικήει ;» (ἴδ. Fritsche εἰς Θεόκρ. Α', 78). Ἐχω δὲ νὰ παρατηρήσω ὅτι ὁ Ἀριστοφάνης παρῳδεῖ τὴν ῥῆσιν ταύτην τῆς Σαπφoῦς ἐν Ἰππεῦσιν 730 λέγων

τίς, ὦ Παφλαγών, ἀδικεῖ σε ;

(πρβ. καὶ τὴν παρήχῃσιν τοῦ Ψάπφ' καὶ τοῦ Παφ-λαγών). Πρὸς δὲ τούτοις πρβ. καὶ Θεόκρ. 95 «ἦνθέ γε μὴν ἄδεῖα καὶ ἁ Κύπρις γε-λάοισα | ... κείπε» καὶ Σαπφὴ 8 «ἦλθες. . . » καὶ 13—14 «αἶψα δ' ἐξί-κοντο, σὺ δ', ὦ μάκκιρα, | μειδιάσαιο' ἀθανάτῳ προσώπῳ, | ἦρε', κτλ. ».

ΠΑΡΩΔΙΑΙ ΚΑΙ ΜΙΜΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΟΦΑΝΟΥΣ

Περὶ τῶν παρωδιῶν στίχων ποιητῶν ὑπὸ τοῦ Ἀριστοφάνους ἐγένετο λόγος ὑπὸ πολλῶν φιλολόγων καὶ ἐν ἰδίοις ἔργοις καὶ ἐν ταῖς ἐκδόσεσι τῶν ἔργων τῶν ποιητῶν τούτων καὶ ἐν ταῖς ἐκδόσεσι τῶν σφωζομένων κωμωδιῶν καὶ τῶν ἀποσπασμάτων τοῦ Ἀριστοφάνους.

Ἄλλ' εὐνόητον εἶνε ὅτι οὔτε πᾶσαι αἱ παρῳδαίαι οὔτε πᾶσαι αἱ μιμήσεις τοῦ κωμικοῦ ἔτυχον τῆς δεούσης προσοχῆς καὶ μνείας.

Ἄξιον ἰδίας παρατηρήσεως εἶνε ὅτι ὁ Ἀριστοφάνης παρῳδῶν λέγει πολλάκις τὰ ἐναντία ἢ οἱ παρῳδούμενοι ποιηταί, ἔτι δ' ὅτι συμφύρει ἐν τινι παρῳδίᾳ διάφορα χωρία τῶν ἄλλων ποιητῶν καὶ ποιεῖ ἐν τι ἴδιον χωρίον μακρότερον ἢ βραχύτερον ἢ ἓνα μόνον στίχον.

Περὶ τούτων θὰ εἶνε ὁ προσήκων λόγος ἐν τοῖς ἔπειτα. Ἐν τῷ παρόντι νομίζω καλὸν νὰ εἴπω ὅτι ἐκ τῶν παρῳδιῶν τοῦ Ἀριστοφάνους δυνάμεθα ἀσφαλῶς νὰ εὗρωμεν τὴν ὀρθὴν γραφὴν χωρίων τινῶν τοῦ Εὐριπίδου, ἐν οἷς ὑπάρχουσι διάφοροι γραφαί. Πρὸς βεβαίωσιν δὲ τῆς γνώμης μου ταύτης παρατίθεμαι μόνον τὸν 1078 στίχον τῆς Μηδείας, ἐν ᾧ εἶνε παραδεδομένα δύο γραφαί. Οἱ κώδικες AVBP ἔχουσι τὴν γραφὴν

καὶ μανθάνω μὲν οἷα τοιμήσω κακὰ

ὁ δὲ Λαυρεντιανὸς κώδιξ XXX, 2 (L)

καὶ μανθάνω μὲν οἷα δρᾶν μέλλω κακὰ

ταύτην δὲ τὴν γραφὴν ἔχουσι καὶ πάντες οἱ συγγραφεῖς οἱ μνημονεύοντες τὸν στίχον τοῦτον, οὗς κατέλεξεν ὁ Klotz ἐν τῇ ἐκδόσει τῆς Μηδείας, καὶ εἰς οὓς δύνανται νὰ προστεθῶσι καὶ ἄλλοι τινὲς (καὶ μάλιστα οἱ ἔχοντες ἀντὶ τοῦ δρᾶν μέλλω ἀντιστροφῶς μέλλω δρᾶν). Ὁ Klotz δεχόμενος τὴν γραφὴν τοιμήσω παρατηρεῖ: «Servanda erat scriptura, quae est in Euripidis libris non aliunde correctis. Nam scriptores, qui laudant verba, paene omnes unum auctorem, qui non satis memoriter Euripidis verba citavit, secuti esse videntur».

Ἄλλ' ἴδωμεν νῦν, ποτέραν τῶν γραφῶν εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν ὁ Ἀριστοφάνης παρῳδῶν ἐν τοῖς Ἀχαρνεῦσιν ἐν ἔτει 425 καὶ τὴν Μηδεῖαν τοῦ Εὐριπίδου, τὴν διδαχθεῖσαν ἐν ἔτει 431, καὶ τὴν Ἀλκυστιν, τὴν διδαχθεῖσαν ἐν ἔτει 438. Ἐγὼ νομίζω ὅτι ὁ Ἀριστοφάνης ποιῶν τὸν Δικαιοπόλιν λέγοντα πρὸς τὸν Εὐριπίδην Ἀχ. 465

οὐπω μὰ Δί' οἶσθ', οἷ' αὐτὸς ἐργάζει κακὰ

παρῳδεῖ ἅμα καὶ τὸν 145 στίχον τῆς Ἀλκυστιδος

οὐπω τόδ' οἶδε δεσπότης, πρὶν ἂν πάθῃ

καὶ τὸν εἰρημένον στίχον τῆς Μηδείας κατὰ τὴν γραφὴν τοῦ L κώδικος, μεταβαλὼν τὸ μανθάνω εἰς τὸ οἶσθ' κατὰ τὸ οἶδε τοῦ στίχου τῆς Ἀλκυστιδος καὶ τὸ δρᾶν εἰς τὸ συνώνυμον ἐργάζει. Πάντως δ' ἡ παρῳδία τοῦ κωμικοῦ συνηγορεῖ ὑπὲρ τῆς γραφῆς δρᾶν μέλλω.

Ἐν τῷ 465 στίχῳ τῶν Ἀχαρνεῶν λέγει ὁ Ἀριστοφάνης τὰ ἐναν-

τία ἢ ὁ Εὐριπίδης ἐν τῷ παρωδουμένῳ 1078 στίχῳ τῆς Μηδείας. Παραπλησίως λέγει ὁ κωμικὸς ἐν Βατράχοις 840 «ἀληθες, ὦ παῖ τῆς ἀρουραίας θεοῦ,» παρωδῶν κατὰ τὰ Σχόλια τὸ Εὐριπίδειον «ἀληθες, ὦ παῖ τῆς θαλασσίας θεοῦ,» (Ἀπ. 878 Nauck, οὗ ἴδ. τὴν παρατήρησιν). Νομίζω ὅμως ὅτι ὁ Ἀριστοφάνης παρωδεῖ ἅμα καὶ τὸν 286 στίχον τοῦ Κύκλωπος τοῦ Εὐριπίδου

ἡμεῖς δὲ σ', ὦ θεοῦ ποντίου γενναῖε παῖ

μεταβαλὼν τὸ ποντίου καὶ τὸ θαλασσίας εἰς τὸ ἀρουραίας.

Κατὰ τὸν Kock ὁ Ἀριστοφάνης λέγων ἐν Βατράχοις 844

καὶ μὴ πρὸς ὀργὴν σπλάγχνα θερμῆς κότης

φαίνεται ὅτι παρωδεῖ τὸν 424 στίχον τοῦ Κύκλωπος τοῦ Εὐριπίδου

ἐγὼ δ' ἐπεγγέων | ἄλλην ἐπ' ἄλλῃ σπλάγχν' ἐθερμαινον ποτῶ.

Ὁ Εὐριπίδης Ἰφ. Τ. 31 κέξ. ἐτυμολογεῖ τὸ ὄνομα τοῦ βασιλέως τῶν Ταύρων Θόαντος λέγων

οὗ γῆς ἀνάσσει βαρβάροισι βάρβαρος

Θόας, θς ὠκὺν πόδα τιθεῖς ἴσον περοῖς

εἰς τοῦνομ' ἤλθε τόδε ποδωκείας χάριν.

Σκώπτων δ' ὁ Ἀριστοφάνης ταύτην τὴν ἐτυμολογίαν εἶπεν ἐν Ἀημιαῖς (Ἀπ. 357 Kock, ἂν αἱ Ἀήμιαι ἐδιδάχθησαν κατὰ τὴν 92 Ὀλυμπιάδα, ὡς εἶκασεν ὁ Bergk)

ἐνταῦθα δ' ἐτυράννευεν Ὑψιπύλης πατήρ

Θόας, βραδύτατος ὢν ἐν ἀνθρώποις δραμεῖν.

Ὁ Cobet ἔγραψε βράδιστος, «quia haec omnia a tragoedia παρωδῆσθαι palam est». Ἴσως δ' ὁ Εὐριπίδης ἠτυμολόγησε παραπλησίως ἐν τῇ Ὑψιπύλῃ αὐτοῦ καὶ τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς τῆς Ὑψιπύλης. Ἰδ. περὶ τῶν τοιούτων ἐτυμολογιῶν καὶ τὰ ὑπ' ἐμοῦ γεγραμμένα ἐν Ἐπ. Ἐτ. Βυζ. Σπ. τόμ. 10 (1933), σ. 442 κέξ.

Ἀρκούντως ἐκ τῶν εἰρημένων ἐγένετο φανερόν, ὅτι ὁ Ἀριστοφάνης λέγει ἐν τισὶ παρωδίαῖς τὰ ἐναντία ἢ οἱ ποιηταί, οὓς παρωδεῖ. Περὶ δ' ἄλλων τοιούτων θὰ εἶνε ὁ λόγος ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ.

Ο ΚΥΚΛΩΨ ΤΟΥ ΕΥΡΙΠΙΔΟΥ ΚΑΙ Ο ΑΡΙΣΤΟΦΑΝΗΣ

Εἶπον ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ὅτι ὁ Κύκλωψ ἐποιήθη πρὸ τῶν Ἀχαρνεῶν, ἐν οἷς ὑπάρχουσιν, ὡς νομίζω, πολλαὶ μιμήσεις καὶ παρωδίαὶ τοῦ Εὐριπίδειου δράματος. Ἐν τῷ Κύκλωπι λέγεται

133 ΟΔ. Ὅδῃσον ἡμῖν σίτον, οὐ σπανίζομεν.

ΣΙ. Οὐκ ἔστιν, ὥσπερ εἶπον, ἄλλο πλὴν κρέας.

- ΟΔ. ἀλλ' ἤδ' ὅλ' λιμοῦ καὶ τόδε σχετήριον.
 ΣΙ. καὶ τυρὸς ὀπίας ἐστὶ καὶ βοὸς γάλα.
 ΟΔ. ἐκφέρετε· φῶς γὰρ ἐμπολήμασιν πρέπει.
 ΣΙ. σὺ δ' ἀντιδώσεις, εἰπέ μοι, χρυσὸν πόσον;
 ΟΔ. οὐ χρυσόν, ἀλλὰ πῶμα Διονύσου φέρω.
 ΣΙ. ὦ φίλτατ' εἰπὼν, οὐ σπανίζομεν πάλαι.
 144 ΣΙ. ἐν σέλμασι νεῶς ἐστὶν ἢ φέρεῖς σὺ νιν;
 ΟΔ. ὅδ' ἀσκός, ὅς κεύθει νιν· ὡς ὄρε' ἄρ' ἔχον.
 149 ΟΔ. βούλη σε γεύσω πρῶτον ἄκρατον μέθυ;
 ΣΙ. δίκαιον· ἦ γὰρ γεῦμα τὴν ὦν ἡν καλεῖ.
 153 ΣΙ. . . . παπαιάξ, ὡς καλὴν ὁσμὴν ἔχει,
 ΟΔ. εἶδες γὰρ αὐτήν;
 ΣΙ. οὐ μὰ Δί', ἀλλ' ὁσφραίνομαι.
 ΟΔ. γεῦσαί νυν, ὥς ἂν μὴ λόγῳ παίνῃς μόνον.
 162 ΟΔ. ἐκφέρετέ νυν τυρέυματ' ἢ μήλων τόκον.
 ΣΙ. δράσω τάδ', ὀλίγον φροντίσας γε δεσποτῶν.
 ὡς ἐκπεῖν γ' ἂν κύλικα μαινοίμην μίαν,
 πάντων Κυκλώπων ἀντιδοὺς βοσκήματα,
 168 ὡς, ὅς γε πίνων μὴ γέγηθε, μαινέται·
 ἔν' ἐστὶ τοῦτ' ἰσοδοῖν ἐξαισιόσθαι
 μαστοῦ τε δραγμὸς καὶ παρεσκευασμένου
 ψαῦσαι χερσὶν λειμῶνος, ὀρχηστὺς θ' ἄμα
 κακῶν τε λῆστις. εἴτ' ἐγὼ οὐ κυνήσομαι
 τοιόνδε πῶμα, τὴν Κύκλωπος ἀμαθίαν
 κλαίειν κελεύων καὶ τὸν ὀφθαλμὸν μέσον;
 Ταῦτα μιμεῖται ὁ Ἀριστοφάνης ἐν τοῖς Ἀχαρνεῦσιν
 178 ΔΙ. τί δ' ἐστίν;
 ΑΜ. ἐγὼ μὲν δεῦρό σοι σπονδὰς φέρων
 ἔσπευδον· οἱ δ' ὁσφροντο πρεσβυταί τινες
 Ἀχαρνικοί,
 182 ἔπειτ' ἀνέκραγον πάντες· ὦ μιαιώτατε,
 σπονδὰς φέρεῖς, τῶν ἀμπέλων τετμημένων;
 186 ΔΙ. οἱ δ' οὐκ βοῶντων. ἀλλὰ τὰς σπονδὰς φέρεῖς;
 ΑΜ. ἔγωγ' εἶμι, τρία γε ταυτὶ γένηματα.
 αὐταὶ μὲν εἰσι πεντέτερες. γεῦσαι λαδῶν.
 191 ΑΜ. σὺ δ' ἀλλὰ τασθὶ τὰς δεκέτερες γεῦσαι λαδῶν.
 194 ΑΜ. ἀλλ' αὐταὶ τοῖ σοι τριακοντούτιδες | . . .
 196 ΔΙ. αὐταὶ μὲν ὄζουσι ἀμβροσίας καὶ νέκταρος

καὶ μὴ ἵπιτηρεῖν (γρ. ἵπιτάττειν) σιτί' ἡμερῶν τριῶν,
κὰν τῷ στόματι λέγουσι· ὅαϊν' ὅπη θέλεις'.
ταύτας δέχομαι καὶ σπένδομαι κἀκπύομαι,
χαίρειν κελεύων πολλὰ τοὺς Ἀχαρνέας.
ἐγὼ δὲ πολέμου καὶ κακῶν ἀπαλλαγείς
ἄξω τὰ κατ' ἀγρὸς εἰσιῶν Διονύσια.

Ἐν τούτοις μάλιστα ἄξια παραβολῆς εἶνε τάδε: Κύκλ. 139 «ἀλλὰ πῶμα Διονύσου φέρω», Ἀχ. 178 «σπονδάς φέρω» καὶ 183 «σπονδάς φέρεις;». Κύκλ. 144 «ἢ φέρεις σύ νιν;». Ἀχ. 186 «ἀλλὰ τὰς σπονδάς φέρεις;». Κύκλ. 149 «βούλῃ σε γεύσω πρῶτον ἄκρατον μέθυ;» καὶ 155 «γεῦσαι νυν», Ἀχ. 188, 191 «γεῦσαι λαθῶν». Κύκλ. 150 «ἢ γὰρ γεῦμα τὴν ὄνην καλεῖ», Ἀχ. 187 «τρία γε ταυτὶ γεύματα». Κύκλ. 153 «ὥς καλὴν ὁσμὴν ἔχει», Ἀχ. 196 «αὐτὰ μὲν ὄζονσ' ἀμβροσίας καὶ νέκταρος». Κύκλ. 154 «ἀλλ' ὁσφραίνομαι», Ἀχ. 179 «οἱ δ' ὠσφροντο». Κύκλ. 164 «ὥς ἐκπιεῖν γ' ἂν κύλικα κτέ.», Ἀχ. 199 «καὶ σπένδομαι κἀκπύομαι». Κύκλ. 163 «ὀλίγον φροντίσας γε δεσποτῶν» καὶ 173—174 «τὴν Κύκλωπος ἀμαθίαν κλαίειν κελεύων», Ἀχ. 200 «χαίρειν κελεύων πολλὰ τοὺς Ἀχαρνέας».

Τὸ ἐν στίχῳ 169 τοῦ Κύκλωπος «τουτί τ' ὄρθον ἐξανιστάναι» ἀπαντᾷ ἐν στίχῳ 243 τῶν Ἀχαρνέων «ὁ Ξανθίας τὸν φαλλόν ὄρθον σησάτω».

Ὁ ἐν Κύκλωπι 170 «μαστοῦ τε δραγμὸς» εἶνε ἐν Ἀχαρνεῦσιν 1198 κέξ., ὅπου ὁ Δικαιόπολις δραττόμενος τῶν μαϊτῶν παιδίσκης ὠραιωτάτης (1148) λέγει

ἄτταταῖ ἄτταταῖ

τῶν τιθίων ὡς σκληρὰ καὶ κυδῶνια.

ἢ δ' «ὄρχηστὺς θ' ἅμα | κακῶν τε λῆστις» τοῦ Κύκλωπος (171—172) φέρεται ἐν Ἀχαρνεῦσιν 1093 «ὄρχηστρίδες» καὶ 201 «ἐγὼ δὲ πολέμου καὶ κακῶν ἀπαλλαγείς».

Ἐν Κύκλωπι λέγει ὁ Εὐριπίδης

411 ΟΔ. ἐμπλήσας σκύφος

Μάρωνος αὐτῷ τοῦδε προσφέρω πιεῖν,

416 ὁ δ' ἔκπλεως ὦν τῆς ἀνασχύντου βορᾶς

ἐδέξατ' ἔσπασέν <τ'> ἄμυσιν ἐλκύσας

ὁ δὲ Ἀριστοφάνης μιμούμενος ταῦτα λέγει Ἀχ. 1229

ΔΙΚ. καὶ πρὸς γ' ἄκρατον ἐγγέας ἄμυσιν ἐξέλαπα.

Ἐν Κύκλωπι φέρεται

326 ΚΥ.

εὖ τέγγων τε γαστέρ' ὑπίαν

- ἐπεκπιὼν γάλακτος ἀμφορέα,
 329 ὅταν δὲ βορέας χιόνα Θορήκιος χέη,
 ἐν δὲ τοῖς Ἀχαρνεύσι κατὰ μῆμῃσιν λέγεται
 138 ΘΕ. εἰ μὴ κατένειψε χιόνι τὴν Θοράκην ὄλην
 140 τοῦτον μετὰ Σιτάλκου ἐπινον τὸν χρόνον.
 Ἐν Κύκλωπι κεῖται
 445 ΟΔ. ἐπὶ κῶμον ἔρπειν πρὸς κασιγνήτους θέλει.
 Κύκλωπας ἥσθεις τῷδε Βακχίου ποτῶ.
 451 κῶμον μὲν αὐτὸν τοῦδ' ἀπαλλάξαι, λέγων
 ὡς οὐ Κύκλωπι πῶμα χορὴ δοῦναι τόδε,
 μόνον δ' ἔχοντα βίοντον ἡδέως ἄγειν.
 529 ΚΥ. μισῶ τὸν ἄσκον· τὸ δὲ ποτὸν φιλῶ τόδε.
 ΟΔ. μένων νυν αὐτοῦ πῖνε κεῖθ' ὅμει, Κύκλωψ.
 ΚΥ. οὐ χρὴ μ' ἀδελφοῖς τοῦδε προσδοῦναι ποτοῦ;
 ΟΔ. ἔχων γὰρ αὐτὸς τιμωτέρος φανῇ.
 ΚΥ. διδοὺς δὲ τοῖς φίλοις χρησιμώτερος.
 ΟΔ. πυγμᾶς δ' κῶμος λοῖδορον θ' ἔριν φέρει.
 ΚΥ. μεθύω μὲν, ἔμπας δ' οὔτις ἂν ψαύσειέ μου.
 ΟΔ. ὦ τᾶν, πεπωκότ' ἐν δόμοις χρὴ μένειν.
 ΚΥ. ἡλίθιος, ὅστις μὴ πῶν κῶμον φιλεῖ.
 ΟΔ. ὅς δ' ἂν μεθυσθεῖς γ' ἐν δόμοις μείνη, σοφός.
 ΚΥ. τί δρῶμεν, ὦ Σίληνέ; σοὶ μένειν δοκεῖ;
 542 ΣΙ. καὶ πρὸς γε θάλλπος ἡλίου πίνειν καλόν.
 κλίθητί νῦν μοι πλευρὰ θεῖς ἐπὶ χθονός.
 Ἐχω νὰ παρατηρήσω ὅτι παραπλησίως πρὸς τὰ εἰρημένα ἐν Κύ-
 κλωπι 542—543 ὑπὸ τοῦ Σίληνοῦ λέγει καὶ ὁ Ἡρακλῆς πρὸς τὸν Συ-
 λέα: Συλ. Ἀπ. 692 N.
 κλίθητι καὶ πίνωμεν ἐν τούτῳ δέ μου | κτλ.
 Ἀχ. 1037—1039
 ΧΟ. ἀνὴρ ἐνεύργηκέ τι ταῖς
 σπονδαῖσιν ἡδύ, κοῦκ ἔοι-
 κεν οὐδενὶ μεταδώσειν.
 971 εἶδες, ὦ πᾶσα πόλι, τὸν φρόνιμον ἄνδρα, τὸν ὑπέρσοφον,
 οἷ' ἔχει σπεισάμενος ἐμπορικὰ χρήματα διεμπολᾶν,
 ὦν τὰ μὲν ἐν οἰκίᾳ χρήσιμα, τὰ δ' αὖ πρέπει χλιαρὰ κατεσθίειν.
 αὐτόματα πάντ' ἀγαθὰ τῷδ' ἐγε πορίζεται.
 981 ὅτι πάροις ἀνὴρ ἔφυ.
 ὅστις ἐπὶ πάντ' ἀγάθ' ἔχοντας ἐπικωμάσας

ἡργάσατο πάντα κακὰ, κἀνέτρεπε κἀξέχει
 κἀμάχετο, καὶ προσέτι πολλὰ προκαλουμένον·
 'πῖνε, κατάκεισο, λαβὲ τήνδε φιλοτησίαν',...

Ὁ 534 στίχος τοῦ Κύκλωπος μνημονεύεται καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀθηναίου Β', σ. 36 d μετὰ τῆς διαφόρου γραφῆς *φέρει* ἐν τῇ ἕκτῃ χώρᾳ ἀντὶ τῆς ἐν τοῖς χειρογράφοις τοῦ Εὐριπίδου *φιλεῖ*. Εἶνε δὲ πιθανὸν ὅτι *φέρει* εἶνε ἡ γνησία γραφή, τὸ δὲ *φιλεῖ* εἰσῆλθεν εἰς τοῦτον τὸν στίχον ἀπὸ τοῦ 537 στίχου. Σημειωτέον δὲ ὅτι ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ Murray γενομένη ἐκδόσει τοῦ Εὐριπίδου λέγεται ὅτι καὶ παρὰ τῷ Ἀθηναίῳ φέρεται ἡ γραφή *φιλεῖ*, τὸ αὐτὸ δὲ σφάλμα ἐπαναλαμβάνει καὶ ὁ Méridier (Euripide, Τόμ. Α', σ. 35).

Κύκλ. 139—140

ΟΔ. οὐ χρυσὸν ἀλλὰ πῶμα Διονύσου φέρω.

ΣΙ. ὦ φίλτατ' εἰπὼν, οὐ σπανίζομεν πάλαι.

Ἀχ. 881—882, 885

ΔΙΚ. ὦ τερπνότατον σὺ τέμαχος ἀνθρώποις φέρων,

δός μοι· προσεπειν, εἰ φέρεις τὰς ἀγγέλεις.

ὦ φιλιότη σὺ καὶ πάλαι ποθουμένη | κτέ.

Ἐν δὲ τοῖς ἐξῆς παρῳδεῖ ὁ Ἀριστοφάνης, ὡς εἶνε ἤδη γνωστὸν, τοὺς στίχους τῆς Ἀλκίσιτιδος

609 ὅμεις δὲ τὴν θανοῦσαν, ὡς νομίζεται,

610 προσείπατ' ἐξιούσαν ὑστάτην ὁδόν.

367 μηδὲ γὰρ θανὼν ποτε

368 σοῦ χωρὶς εἶην τῆς μόνης πιστῆς ἐμοί.

λέγων στ. 891-894 :

ΔΙΚ. προσείπατ' αὐτήν, ὦ τέκν'· ἀνθρακας δ' ἐγὼ

ὁμῖν παρέξω τῆσδε τῆς ξένης χάριν.

ἀλλ' εἴσφερ' αὐτήν· μηδὲ γὰρ θανὼν ποτε

σοῦ χωρὶς εἶην ἐντετευτλανωμένης.

Νομίζω ὅμως ὅτι τὸ ἐν τῷ 891 στίχῳ «*προσείπατ' αὐτήν*», ὃ τέκν'» εἶπεν ὁ Ἀριστοφάνης παρῳδήσας μετὰ τοῦ 610 στίχου τῆς Ἀλκίσιτιδος καὶ τοὺς τῆς Μηδείας

894 ὦ τέκνα, τέκνα, δεῦτε, λείπετε στέγας,

895 ἐξέλθετε, ἀσπάσασθε καὶ προσείπατε

896 πατέρα

Πρὸς δὲ τούτοις καὶ τὸ ἐν τῷ 893 στίχῳ «*ἀλλ' εἴσφερ' αὐτήν*» εἶνε εἰρημένον κατὰ παρῳδίαν τοῦ 1147 στίχου τῆς Ἀλκίσιτιδος «*ἀλλ'*

εἶσαγ' εἶσω τήνδε . . . » καὶ τοῦ 1112 « σὺ δ' αὐτὸς αὐτὴν εἶσαγ', εἰ δοκεῖ, δόμοις ». Πρὸς δὲ τούτοις καὶ ἄλλοι στίχοι τῆς Ἀλκήστιδος παρωδοῦνται ἐν τοῖς Ἀχαρνεῦσιν ὑπὸ τοῦ Ἀριστοφάνους, οἵτινες δὲν ἐδηλώθησαν μέχρι τοῦδε ὑπὸ τῶν φιλολόγων, ὥς θὰ καταστήσω φανερόν ἐν ἄλλῃ πραγματείᾳ. Ἄλλ' ἐν παρόδῳ νομίζω καλὸν νὰ γράψω περὶ τῆς παρωδίας τοῦ χωρίου τῆς Ἀλκήστιδος στ. 220-225 ἐν τοῖς Ἀχαρνεῦσι στ. 385 κῆξ., ὅπου λέγει ὁ χορὸς

τί ταῦτα στρέφεις τεχνάξεις τε καὶ πορίζῃ τριδᾶς ;
λαβὲ δ' ἐμοῦ γ' ἔνεκα παρ' Ἰερωνύμου
σκοτοδασυπυκνότριχά τιν' Ἄλδος κυνῆν,
εἰτ' ἐξάνοιγε μηχανὰς τὰς Σισύφου,
ὥς σκῆψιν ἁγῶν οὗτος οὐκ εἰσδέξεται

Μετὰ δὲ τὸν χορὸν λέγει ὁ Δικαιοπόλις
ὥρα ὅστιν ἄρα καρτερὰν ψυχὴν λαβεῖν
καὶ μοι βαδιστέ' ἐστὶν ὥς Εὐριπίδην.

Ὁ δὲ τελευταῖος οὗτος στίχος δεικνύει, ἂν μὴ σφάλλωμαι, ὅτι οἱ προηγούμενοι λόγοι τοῦ χοροῦ εἶνε παρωδία Εὐριπιδείου χωρίου, καὶ διὰ τοῦ τῆς Ἀλκήστιδος 220-225, ὅπερ εἶνε παραδεδομένον οὕτως :

ὦναξ Παιάν,
ἐξευρε μηχανάν τιν' Ἀδμήτῃ κακῶν.
πόριζε δὴ πόριζε· καὶ πάρος γάρ
τοῦδ' ἐφεῦρες, καὶ νῦν
λυτήριος ἐκ θανάτου γενοῦ,
φρόνιον δ' ἀπόπαυσον Ἄιδαν.

Ἐπειδὴ ὁ 223 στίχος τῆς στροφῆς « τοῦδ' ἐφεῦρες, καὶ νῦν » δὲν ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸν 235 στίχον τῆς ἀντιστροφῆς « χθρῶν, τὰν ἀρίστα », νομίζεται ὑπὸ τῶν φιλολόγων ὅτι εἶνε ἡμαρτημένος καὶ διορθοῦται ὑπ' ἄλλων ἄλλως. Ἐγὼ γράφω

πόριζε δὴ πόριζε· καὶ πάρος γάρ
τοῦδ' ἡῦρες, ὥς νῦν
λυτήριος ἐκ θανάτου γενοῦ, κτλ.

Ὁ Pflugk παρέβαλε Σοφ. Οἶδ. Τ. 164-165

εἵποιτε καὶ προτέρας ἄτας ὑπερ ὀρνομένας
πόλει ἡνύσατ' ἐκτοπῖαν φλόγα πῆματος, ἔλθετε καὶ νῦν

καὶ Ἀριστοφ. Θεσμ. 1155 κῆξ.

μόλετον, ἔλθετον, ἀντόμεθ', ὦ
Θεσμοφόρῳ πολυποτνία.

εἰ καὶ πρότερόν ποτ' ἐπηκώω

ἤλθετον, νῦν ἀφίκεσθον, ἵκετεύομεν, ἐνθάδ' ἡμῖν.

Τὸ «πάρος τοῦδ'» σημαίνει «πρὸ τοῦ», ἐν ἀμφοτέροις δὲ τοῖς χωρίοις καὶ τοῦ Σοφοκλέους τὸ «εἴποτε καὶ πρότερας» καὶ τοῦ Ἀριστοφάνους τὸ «εἰ καὶ πρότερον» δεικνύουσιν ὅτι ὁρθῶς ἔχει ἡ γενομένη ὑπ' ἐμοῦ μεταβολὴ ἐν τῷ 222 στίχῳ τῆς Ἀλκήστιδος τοῦ καὶ εἰς τὸ *κεῖ*, καὶ ὅτι τὸ «πάρος τοῦδ'» ἔχει τὴν ἔννοιαν τοῦ *πρότερον*, ὡς παρετήρησαν ἤδη ὁ Klotz καὶ ἄλλοι. Σημειοῦμαι δὲ προσέτι ὅτι κατὰ τὴν γενομένην διόρθωσίν μου τοῦ *ἐφεῦρες* εἰς τὸ *ἤυρες* (στ. 223), προηγείται μὲν τὸ σύνθετον ὄημα *ἔξευρε* (στ. 221), ἔπεται δὲ τὸ ἀπλοῦν *ἤυρες*. Αὕτη δὲ ἡ χρῆσις εἶνε συνηθὴ παρὰ τῷ Εὐριπίδῃ, οἷον Ἀлк. 400 «*ὑπάκουσον, ἄκουσον*», ὦ | *μᾶτερ*», Μηδ. 1252 «*κατίδεται*», Ἰδαίη, Ἐκ. 167 «*ἀπολέσας, ὀλέσας*», Ὀρ. 149 «*πρόσιθ' ἀτρέμας, ἀτρέμας ἴθι*», κλπ. (ἴδ. Pflugk-Klotz εἰς Ἀлк. 400).

Ἐν τοῖς εἰρημένοις χωρίοις τοῦ Εὐριπίδου καὶ τοῦ Ἀριστοφάνους παραβλητέαι εἶνε αἱ λέξεις «*ἔξευρε μηχανὰν*» καὶ «*ἐξάνοιγε μηχανάς*», «*πόριζε δὴ πόριζε*» καὶ «*πορίζῃ*» (ἐκ διορθώσεως· οἱ κώδικες τοῦ Ἀριστοφάνους: *πορίζεις*), «*Ἰδαίη*» καὶ «*Ἰδαίη*». Ἄν δέ τις ἀμφιβάλλει ὅτι αἱ λέξεις αὗται δεικνύουσι τὴν παρωδίαν τοῦ Εὐριπίδου χωρίου, ἃς ἐνθυμηθῇ ὅτι ὁ Ἀριστοφάνης καὶ ἐν ἄλλαις παρωδαῖς παραλαμβάνει ὀλίγας μόνον λέξεις τῶν παρωδουμένων χωρίων ἢ ὡς ἔχουσιν ἢ ὀλίγον μεταβεβλημένας. Παράδειγμα προσάγω τοὺς ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς Ἐκάβης τοῦ Εὐριπίδου στίχους

ἦκω νεκρῶν κευθμῶνα καὶ σκότου πύλας

λιπῶν, ἔν' Αἰδῆς χωρὶς ὤκισται θεῶν,

οὓς παρῴδησεν ὁ Ἀριστοφάνης ἐν Γηρυτιάδῃ καὶ Αἰολοσίκωνι (Ἀθήν. Γ', σ. 112 ε) παραλαβὼν μόνον τρεῖς λέξεις οὕτως

ἦκω Θεαρίωνος ἀρτοπώλιον

λιπῶν, ἔν' ἐστὶ κριθάνων ἐδώλια.

Μετὰ τὴν παρέκβασιν ταύτην ἐπανέρχομαι εἰς τὸν Κύκλωπα καὶ τὰς λοιπὰς μιμήσεις καὶ παρωδίας αὐτοῦ ἐν τοῖς Ἀχαρνεῦσι.

Κύκλ. 198

ΟΔ. οὐ δὴτ' ἐπεὶ τᾶν μεγάλα γ' ἡ Τροία στένοι

Ἀχ. 162

ΔΙΚ. ὑποστένοι μέντ' ὁ θρανίτης λεῶς

ὁ σωσίπολις.

Κύκλ. 510

ΚΥ. φέρε μοι, ξεῖνε, φέρ', ἀσκὸν ἔνδος μοι.

Ἀχ. 1225

ΔΙΚ. ἀπόδοτέ μοι τὸν ἄσκον.

Κύκλ. 704—705

ΚΥ. οὐ δῆτ', ἐπεὶ σε τῆσδ' ἀπορρήξας πέτρας
αὐτοῖσι συγκαύταισι συντρίψω βαλὼν

Ἀχ. 236

ΧΟ. ὥς ἐγὼ βάλλων ἐκείνον οὐκ ἂν ἐμπλήμην λίθοις.

Κύκλ. 266—269

ἀπώμοσ', ὃ κάλλιστον ὃ Κυκλώπιον,
ὃ δεσποτίσκει, μὴ τὰ σ' ἐξοδᾶν ἐγὼ
ξένοισι χρήματ'. ἢ κακῶς οὗτοι κακοὶ
οἱ παῖδες ἀπόλουνθ', οὓς μάλιστ' ἐγὼ φιλῶ.

Ἀχ. 475—476

Εὐριπίδιον ὃ γλυκύτατον καὶ φίλιον,
κάκιστ' ἀπολοίμην, εἴ τί σ' αἰτήσῃμι ἔτι | κτέ.

Προβ. καὶ Λυσιστρ. 32—35

ΛΥΣ. ὥς ἔστ' ἐν ἡμῖν τῆς πόλεως τὰ πράγματα
ἢ μηκέτ' εἶναι μῆτε Πελοποννησίους.

ΚΑΔ. βέλτιστα τοῖνον μηκέτ' εἶναι νῆ Δία.

ΛΥΣ. Βοιωτίους τε πάντας ἐξολωλέναι.

Τὰ ἀπὸ τοῦ 663 στίχου κἄξ. λεγόμενα ὑπὸ τοῦ Κύκλωπος καὶ τοῦ χοροῦ ἀντιστοιχοῦσιν ἐν μέρει κατὰ τὴν γνώμην μου καὶ πρὸς τὰ ἐν Ἀχαρνεῦσιν 1212 κἄξ. λεγόμενα ὑπὸ τοῦ Λαμάχου καὶ τοῦ Δικαιοπόλιδος. Προβ. ἐν τούτοις μάλιστα τάδε

Κύκλ. 664

ΧΟ. καλὸς γ' ὁ παῖάν' μέλπει μοι τόνδ', ὃ Κύκλωψ,

Ἀχ. 1212—1213

ΛΑΜ. ἰὼ ἰὼ Παιᾶν Παιάν.

ΔΙΚ. ἄλλ' οὐχὶ νυνὶ τήμερον Παιώνια.

Κύκλ. 687

ΚΥ. οἴμοι γελῶμαι κερτομεῖτέ μ' ἐν κακοῖς.

Ἀχ. 1081

ΛΑΜ. οἴμοι κακοδαίμων, καταγελᾷς ἤδη σύ μου.

Κατὰ μίμησιν τοῦ μονοφθάλμου Κύκλωπος τοῦ Εὐριπίδου, ὡς νομίζω, εἰσήγαγεν ὁ Ἀριστοφάνης Ἀχ. 91 κἄξ. τὸν ἕνα ὀφθαλμόν ἔχοντα Πέροσιν Ψευδαργάβαν, τὸν βασιλέως ὀφθαλμόν.

ΠΡ. καὶ νῦν ἄγοντες ἤκομεν Ψευδαργάβαν
τὸν βασιλέως ὀφθαλμόν. ΔΙΚ. ἐκκόψει γέ
κόραξ πατάξας τόν τε σὸν τοῦ πρέσβεως.

Πρβ. Κύκλ. 474—475

ΧΟ. εἰ τοῦ Κύκλωπος τοῦ κακῶς δλουμένου
ὀφθαλμόν, ὥσπερ σφηκιάν, ἐκθύψομεν.

Τὰ χειρόγραφα ἔχουσι τὴν γραφὴν ἐκθύψομεν (στ. 475), ἀλλ' ὁ Hert-
lein ἔγραψεν ἐκθύψομεν. Πρβ. Ἀριστοφ. Σφ. 456 - 457

ΒΔΕ. παῖε, παῖ', ὦ Ξανθία, τοὺς σφηκας ἀπὸ τῆς οἰκίας.

ΞΑΝ. ἀλλὰ δρῶ τοῦτ' ΒΔΕ. ἀλλὰ καὶ σὺ τῷφε πολλῷ τῷ κάπνῳ.

Τοὺς εἰρημένους δὲ στίχους τοῦ Κύκλωπος αἰνίττεται κατὰ τὴν
γνώμην μου ὁ Ἀριστοφάνης ἐν Πλούτῳ 296 κξξ. ποιῶν τὸν χορὸν
λέγοντα πρὸς τὸν Καρίωνα, ὅστις μιμεῖται τὸν Κύκλωπα, «ἡμεῖς δέ
γ' αὖ ζητήσομεν . . . τὸν Κύκλωπα | . . . εἰκῇ δὲ καταδαρθόντα που |
μέγαν λαβόντες ἡμύμενον σφηκίσκον ἐκτυφλώσαι». Τὸν ἐν τῷ 301 στίχῳ
σφηκίσκον εἶπεν ὁ κωμικὸς κατὰ τὴν ἐν τῷ 475 στίχῳ τοῦ Κύκλωπος
σφηκιάν.

Ἐπειδὴ δ' ἐγένετο λόγος περὶ τῶν Σφηκῶν τοῦ Ἀριστοφάνους,
παρατίθεμαι καὶ τὰς ἐν τῷ δράματι τούτῳ τοῦ κωμικοῦ ἀπαντήσας
παρωδίας τοῦ Κύκλωπος.

Κύκλ. 232—237

ΣΙ. ἔλεγον ἐγὼ τάδ'· οἱ δ' ἐφόρουσι τὰ χρήματα
καὶ τὸν γε τυρόν, οὐκ ἐῶντος, ἥσθιον
τούς τ' ἄρνας ἐξεφοροῦντο· δῆσαντες δὲ σὲ
κλωῶ τριπήχει, κατὰ τὸν ὀμφαλὸν μέσον
τὰ σπλάγχχ' ἔφασκον ἐξαμήσεσθαι βίᾳ,
μάστιγι τ' εὖ τὸ νῶτον ἀποθλίψειν σέθεν, | κτέ.

Σφ. 894—897

ΒΔΕ. ἀκούετ' ἤδη τῆς γραφῆς. ἐγράψατο
Κύων Κυδαθηγκαιεύς Λάβητ' Αἰξωνέα,
τὸν τυρόν ἀδικεῖν ὅτι μόνος κατήσθιεν
τὸν Σικελικόν. τίμημα κλωδὸς σκύινος.

Ὅτι ὁ τυρὸς τοῦ Κύκλωπος εἶνε Σικελικός, εἶνε ἐκ τοῦ δράματος
δῆλον. Παίζων δὲ ὁ Ἀριστοφάνης πρὸς τὸ Σικελικὸν εἶπε σκύινος αἰ-
νιτιτόμενος καὶ τοὺς συκοφάντας καί, ὡς νομίζω, τὸν ὁπὸν τῆς συκῆς,
δι' οὗ ἐπήγγυτο ὁ τυρὸς ὁ λεγόμενος ὁπίας ὑπὸ τοῦ Εὐριπίδου Κύκλ.
136, καὶ ὃν παρωδεῖ ὁ κωμικὸς ὡσαύτως ἐν Σφηξὶ παράγων τὴν λέ-
ξιν ὁπίας παρὰ τὴν ὁπῆν (348 καὶ 350—353)

ΦΙΛ. τίς ἂν οὖν εἴη; ζητεῖθ' ὑμεῖς, ὡς πᾶν <ἂν> ἔγωγε ποιόην.

ΧΟ. ἔστιν ὁπῆ δῆθ', ἦγιν' ἂν ἐνδοθεν οἶός τ' εἴης διορύξαι,
εἴτ' ἐκδύναι ῥάκεσιν κρυφθεῖς, ὥσπερ πολύμητις Ὀδυσσεύς;

ΦΙΛ. πάντα πέφρακται κοῦκ ἔστιν ὁπῆς οὐδ' εἰ σέρφῃ διαδῶναι.
 ἄλλ' ἄλλο τι δεῖ ζητεῖν ὑμᾶς· ὁπίαν δ' οὐκ ἔστι γενέσθαι.

Ὅτι τὰ μνημονευθέντα χωρία τοῦ Ἀριστοφάνους εἶνε παρῳδίαν τοῦ Κύκλωπος, δεικνύουσιν οἱ στίχοι Κύκλ. 233 «καὶ τὸν γε τυρόν, οὐκ ἔωντος, ἥσθιον» καὶ Σφ. 896 «τὸν τυρόν ἀδικεῖν ὅτι μόνος κατήσθιεν». Ὡσαύτως ἡ λέξις κλωφός Κύκλ. 235 καὶ Σφ. 897. Τὸ ἐν στίχῳ 348 τῶν Σφηκῶν «ὡς πᾶν <ἂν> ἔγωγε ποιοίην» εἶνε εἰρημένον κατὰ παρῳδίαν τοῦ 132 στίχου τοῦ Κύκλωπος «οὐκ οἶδ', Ὀδυσσεῦ· πᾶν δέ σοι δορῶμεν ἄν». Ὁ δὲ 353 στίχος τῶν Σφηκῶν «ἄλλ' ἄλλο τι δεῖ ζητεῖν ὑμᾶς· ὁπίαν δ' οὐκ ἔστι γενέσθαι» παρῳδεῖ καταφανέστατα τὸν 134 καὶ τὸν 136 στίχον τοῦ Κύκλωπος «οὐκ ἔστιν, ὥσπερ εἶπον, ἄλλο πλὴν κρέας» καὶ «καὶ τυρὸς ὁπίας ἔστι καὶ βοὸς γάλα». Λέγει δὲ καὶ ἐνταῦθα ὁ Ἀριστοφάνης τὸ ἐναντίον ἢ ὁ Εὐριπίδης («ὁπίαν δ' οὐκ ἔστι γενέσθαι» — «καὶ τυρὸς ὁπίας ἔστι»), ὡς διέλαβον ἐν τοῖς ἔμπροσθεν.

Παρὰ τῇ Ἀθηναίῳ ΙΔ', σ. 658 c φέρεται «Εὐριπίδης δ' ἐν Κύκλωπι ὁπίαν καλεῖ τυρόν τὸν δρυμόν, τὸν πηγγνύμενον τῷ τῆς συκῆς ὁπῷ καὶ τυρὸς ὁπίας ἔστι καὶ Διδὸς γάλα».

Ἡ ἐν τοῖς χειρογράφοις τοῦ Εὐριπίδου γραφὴ εἶνε «βοὸς γάλα», παρὰ τοῦ ὅτι φαίνεται ἡ παρὰ τῇ Ἀθηναίῳ γραφὴ «Διδὸς γάλα». Τὸ «βοὸς γάλα» ἔχει ὀρθῶς, διότι καὶ ἐν στίχῳ 218 μνημονεύεται γάλα «μήλειον ἢ βόειον ἢ μεμειγμένον» καὶ στ. 325 «ἥ μόσχον ὀπτὸν» καὶ στ. 389 «μόσχους ἀμέλξας», εἰ καὶ οὐδαμοῦ ἀλλαχοῦ τοῦ δράματος γίνεται λόγος περὶ βοῶν τοῦ Κύκλωπος. Νομίζω ὅτι παρὰ τῇ Ἀθηναίῳ ἔκειτο

καὶ τυρὸς ὁπίας ἔστι καὶ γ' οἶδς γάλα

καὶ ὅτι τὸ «οἶδς» ἐν τῇ μικρογραμμάτῳ γραφῇ μετεβλήθη ἐκ κακῆς ἀναγνώσεως εἰς τὸ «διδὸς» (ἐκπεσόντος καὶ τοῦ γ' πρὸ τοῦ ἀπὸ συμφώνου ἀρχομένου διός)².

² Ὁ Πλούταρχος λέγει Συμπ. προβλ. 6, 19, 1 (σ. 697 Α) «καὶ τὴν πῆξιν ἐμποιεῖν τῷ γάλακτι τὸν ὀπὸν (δηλ. τῆς συκῆς) οἰονταί τινες, οὐ σκαληνία σχημάτων περιτλέκοντα (ἴσως γρ. παρὰ πλέκοντα) καὶ κολλῶντα τὰ μέρη τοῦ γάλακτος, ἐκθλιβομένων ἐπιτολῆς τῶν λεῖων καὶ περιφερῶν, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ θερμότητος ἐκτρήκοντα τοῦ ὕγρου τὸ ἀσύστατον καὶ ὕδατῶδες. τεκμήριον δὲ καὶ τὸ ἄχρηστον γλυκὺ εἶναι τὸν ὀπὸν, ἀλλὰ παμάτων φανλότατον· οὐ γὰρ τὸ λεῖον ὑπὸ τῶν σκαληνῶν, ἀλλὰ τὸ ψυχρὸν ἔστι καὶ ἄπειτον ὑπὸ τῆς θερμότητος. καὶ πρὸς τοῦτο συνεργοῦσιν οἱ ἄλλες· θερμοὶ γάρ εἰσι· πρὸς δὲ τὴν λεγομένην περιπλοκὴν (ἴσως γρ. παρὰ πλοκὴν) καὶ σύνδεσιν ἀντιπράττουσι διάλυσιν· διαλύειν γὰρ μάλιστα πεφύκασι. θερμὸν οὖν πνεῦμα καὶ δριμύ καὶ τμητικὸν ἀφίησιν ἢ συκῇ· κτέ.». Τὸ χωρίον τοῦ Πλουτάρχου πάντως νοσεῖ. Πλὴν δὲ τοῦ περὶ

Ὁ van Leeuwen, ὡς εἶπον ἐν τῇ ἀρχῇ, παρέβαλε τὸν 293 καὶ τὸν 294 στίχον τῶν Νεφελῶν τοῦ Ἀριστοφάνους, οὓς λέγει ὁ Στρεψιάδης, καὶ σέβομαι γ', ὦ πολυτίμητοι, καὶ βούλομαι ἀναποπαροεῖν πρὸς τὰς βροντάς· οὕτως αὐτὰς τετρεμαῖνω καὶ πεφόβημαι πρὸς τοὺς ἐξῆς στίχους τοῦ Κύκλωπος, οὓς λέγει οὗτος πρὸς τὸν Ὀδυσσεά,

320 Ζηγνὸς δ' ἐγὼ κεραυνὸν οὐ φοίσω, ξένε,
οὐδ' οἶδ', ὅ τι Ζεὺς ἐστ' ἐμοῦ κρείσσω θεός.
οὐ μοι μέλει τὸ λοιπόν· ὥς δ' οὐ μοι μέλει,
ἄκουσον. ἔταν ἄνωθεν ἄμβρον ἐκχέη,
ἐν τῇδε πέτρᾳ στέγν' ἔχω σκηνώματα,

325 ἢ μόσχον ὀπτὸν ἢ τι θήρειον δάκος
δαινύμενος· εὐ τέγγων τε γαστέρ' ὑπτία,
ἐπεκπιὼν γάλακτος ἀμφορέα, πέπλον
κρούω, Διὸς βρονταῖσιν εἰς ἔριν κτυπῶν.

Σημειοῦται δ' ὁ van Leeuwen (ὅστις ἐν στίχῳ 327 ἀποδέχεται τὴν διόρθωσιν πέδον ἀντὶ τοῦ παραδεδομένου πέπλον, περὶ ᾧν θὰ διαλάβω ἐν τοῖς ἐξῆς): «Quo fortasse nunc respicit comicus; certe Cyclopem Euripidis hoc ipso tempore actum esse ex Aristophanis Vespis effeci equidem, vid. Proleg. Vesp. P. XIX (Mnemos. 1888, p. 417 sqq.). Ὅτι ὁ Ἀριστοφάνης ἐν τοῖς εἰρημνέοις στίχοις παρῳδεῖ τοὺς καταλεχθέντας στίχους τοῦ Κύκλωπος, εἶνε προόηλον, καὶ μάλιστα ἂν ληφθῇ πρὸ ὀφθαλμῶν, ὅπερ εἶπον ἀνωτέρω, ὅτι ὁ κωμικὸς λέγει τὰ ἐναντία ἢ οἱ παρῳδούμενοι ποιηταί, ἢ Εὐριπίδειος ᾄσιν «Ζηγνὸς δ' ἐγὼ κεραυνὸν οὐ φοίσω, ξένε» ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ «οὕτως αὐ-

πλέκοντα καὶ τοῦ περιπλοκήν, ἅτινα νομίζω ὅτι εἶνε ἴσως μεταβλητέα εἰς τὸ παραπλέκοντα καὶ τὸ παραπλοκήν (ιδ. τὰς ἐμὰς «Κριτ. καὶ γραμμ. παρατηρ. εἰς τοὺς Ἑλληνος Ιατρούς» σ. 15—16), ἀνάγκη εἶνε νὰ διορθωθῇ καὶ ἡ ῥῆσις «τεκμήριον δὲ καὶ τὸ ἄχρηστον γλυκὺ εἶναι τὸν ὀπὸν, ἀλλὰ πωμάτων φαυλότατον». Ὁ Βερναρδάκης εἰκασεν ὅτι ἴσως γραπτέον εἶνε «τεκμήριον δὲ καὶ τὸ οὐ χρηστὸν γλυκὺ εἶναι τὸν ὀπὸν», ἀλλὰ καὶ οὕτως οὐδὲν ὑγιὲς νόημα παρέχεται. Κατὰ τὴν γνώμην μου δὲν εἶνε ἐνταῦθα ὁ λόγος περὶ τοῦ ὀποῦ, ὅστις δὲν εἶνε πῶμα, ἀλλὰ περὶ τοῦ ὀροῦ ἢ ὀροῦ τοῦ γάλακτος, ὅστις ὑπολείπεται μετὰ τὴν πῆξιν καὶ εἶνε, ὁ λέγει ἀνωτέρω, «τὸ ἀσύστατον καὶ ὑδατώδες». Εὐκόλως δὲ τὸ «ὀροῦν» μετέπεσεν εἰς τὸ «ὀπὸν», ὅπερ ὀρθῶς κείται ὀλίγον ἔμπροσθεν. Διό, ἂν μὴ σφάλωμαι, νομίζω ὅτι ἀναγνωστέον εἶνε «τεκμήριον δὲ καὶ τὸ ἄγευστον <καὶ οὐ> γλυκὺν εἶναι τὸν ὀρόν, ἀλλὰ πωμάτων φαυλότατον». Γνωστὸν δ' εἶνε ὅτι τοῦ ὀροῦ ἐγένετο χρῆσις ὡς ὑπακτικοῦ τῆς γαστρὸς.

τάς τετρεμαίνο καὶ πεφόρημαι». Τὸ δὲ τοῦ Εὐριπίδου στ. 327—328 «πέπλον | κρούω, Διδὸς βρονταῖσιν εἰς ἔριν κτυπῶν», ἀπέδωκεν ὁ κωμικός διὰ τοῦ «ἀνταποπαρθεῖν πρὸς τὰς βροντάς». Οὕτω δὲ τὸ «πέπλον κρούω» νομίζεται ὅτι εἶνε εἰρημένον ἀντὶ τοῦ «πέρδομαι» ὑπὸ τῶν τηρούντων τὴν παραδεδομένην γραφὴν. Ἄλλ' ὑπ' ἄλλων φιλολόγων μετεβλήθη τὸ «πέπλον» εἰς τὸ «πέδον» ἢ εἰς τὸ «πέτρον» ἢ εἰς τὸ «πίθον» πρὸς ἀποφυγὴν ταύτης τῆς ἀσυνήθους καὶ παραδόξου ἐννοίας τῆς ῥήσεως πέπλον κρούω.

Ὁ Ἀριστοφάνης κατὰ τὸν συνήθη αὐτῷ τρόπον πρὸς τὰς βροντάς τῶν Νεφελεῶν, περὶ ὧν λέγει ὁ Σωκράτης, ἀντέθηκε τὸ ἀνταποπαρθεῖν τοῦ Στρεψιάδου³. Ἀλλὰ παρὰ τῷ Εὐριπίδῃ ἄλλην ἔχει ἐννοίαν, ὥς νομίζω, τὸ «πέπλον κρούω». Τὸ ἐπίπλον, ὅπερ νῦν λέγεται σκέπη καὶ ποδιά καὶ πάννα, ἐκαλεῖτο καὶ πέπλος ὑπὸ τῶν ἀρχαίων. Ἐν τοῖς Λεξικοῖς μνημονεύεται αὕτη ἡ σημασία τῆς λέξεως μόνον ἐκ τῶν Ψευδορφ. Ἀργοναυτικῶν 310. Ἔχω ὁμῶς νὰ δηλώσω ὅτι ἡ λέξις πέπλος ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ ἐπίπλου ἀπαντᾷ ἤδη κατὰ παιδιὰν παρὰ τῷ Ἀριστοφάνει Ἰππ. 1178—1180. Ὁ Ἀλλαντοπώλης ἀνθαμιλλᾷται πρὸς τὸν Κλέωνα ἐν τῇ περιποιήσει τοῦ Δήμου. Ὁ Κλέων πρὸς τοῖς ἄλλοις λέγει πρὸς τὸν Δήμον (1177)

τοῦτ' ἐμάχος σοῦδωκεν ἡ Φοῖβειστράτη.

Ὁ Ἀλλαντοπώλης λέγει πρὸς τὸν αὐτὸν (1178—1179)

ἡ δ' Ὀδριμποπάτρα γ' ἐφθόν ἐκ ζώμου κρέας

³ Ἐν τῇ κοινῇ, ὡς φαίνεται, λαλιᾷ ἐλέγετο βροντᾶν τὸ πέρδεσθαι, βροντῇ δὲ ἡ πορδὴ ἢ φῦσα, βεβαίως ἢ «ψοφοῦσα» ἢ «ψοφώδης», οὐχὶ δ' ἡ «ἄψοφος» ἢ ἡ «ἄνευ ψόφου» φῦσα (ἰδ. Ἰπποκρ. τόμ. Β', σ. 670, Γαλ. τόμ. Ζ', σ. 240, Ἀέτ. Θ', σ. 329). Καὶ ἡ λέξις ψόφος, ὡς καὶ ἡ βροντῇ, ἐδήλου τὴν φῦσαν, ὡς φαίνεται ἐκ τοῦδε τοῦ χωρίου τοῦ Μάχωνος παρὰ τῷ Ἀθηναίῳ Η', σ. 349 ef «ἡ Νικοκρέοντος εἰσιούσ' Ἀξιοθέα | γυνή... | ἀπεψόφησε, κῆτα τῷ Σικωνίῳ | ἀμυγδάλην ἐπιβᾶσα συνέτριβεν, συνεῖς (ὁ Κόντος· συνέτριβ' ὑποτυχὼν) | ὁ Στρατόνικος εἶπεν· οὐχ ὁμοῖος ὁ ψόφος» (περὶ δὲ τοῦ ψόφου καὶ τῆς βροντῆς περβ. Ἀριστ. Μετεωρ. Β', 9 «πληγὴν, ἧς ὁ ψόφος καλεῖται βροντῇ). Γνωστὸν δ' εἶνε ὅτι Ἀθηνόδωρος ὁ Σάνδωνος ἐν τῷ στίχῳ τῷ κατὰ παρῳδιὰν τοιχογραφηθέντι κατ' αὐτοῦ «ἔργα νέων, βουλαὶ δὲ μέσων, πορδαὶ δὲ γερόντων» διέταξε νὰ παρεπιγράψωσι «βρονταὶ δὲ γερόντων» (ἰδ. τὰς ἐμὰς Παρ. ατ. κριτ., ἐρμην., καὶ μετρ. εἰς τοὺς στίχους Νικολάου τοῦ Μουξάλωνος ἐν τῇ «Ἀκαδημείᾳ» σ. 53 α'). Ἐπλάσθη δὲ θεὰ Πορδὴ (P. Oxy. III, 413, 7 A) καὶ ἐορτῇ κατὰ παιδιὰν (Ἀθην. Θ', σ. 408 α «.....ὅτι Τηλέμαχος κνᾶμων χύτρας αἰὶ σιτούμενος ἦγε Πυανέψια πορδὴν ἐορτήν», πάντως ἐπειδὴ οἱ κνᾶμοι φυῶσι τὴν γαστέρα, ὡς καὶ ἄλλα δοκίμα).

καὶ χόλικος ἡνύστρου τε καὶ γαστρὸς τόμον.

Ὁ δὲ Δῆμος ἀποκρίνεται (1180)

καλῶς γ' ἐποίησε τοῦ πέπλου μεμνημένη.

Ἡ παιδιὰ τοῦ Ἀριστοφάνους εἶνε νοητὴ μόνον, ἂν ἡ λέξις πέπλος ἔχη καὶ τὴν ἔννοιαν τοῦ περιτοναίου ἢ ἐπίπλου, ὅπερ περικαλύπτει τὰ σπλάγχνα τῆς κοιλίας. Ὁ ἐπειδὴ δὲ ὁ Ἀλλαντοπώλης λέγει ὅτι ἡ Ἀθηναῖα ἔδωκε πρὸς τὸν Δῆμον «καὶ χόλικος ἡνύστρου τε καὶ γαστρὸς τόμον», οὗτος ἐνθυμούμενος ὅτι πέπλος καλεῖται τὸ ἐπίπλου, καὶ παίζων πρὸς τὸν πέπλου, τουτέστι τὸ ἔνδυμα τοῦ ἀγάλματος τῆς Ἀθηναῖς τοῦ ἐν τῷ Ἑρεχθεῖ, ὃνπερ ἀνῆγον οἱ Ἀθηναῖοι κατὰ τὴν πομπὴν τῶν Παναθηναίων εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, λέγει ὅτι ἡ Ἀθηναῖα «καλῶς γ' ἐποίησε» δοῦσα «καὶ χόλικος ἡνύστρου τε καὶ γαστρὸς τόμον» — «τοῦ πέπλου μεμνημένη». (Περὶ τοῦ πέπλου τῆς Ἀθηναῖς πρὸβ. καὶ τὰ ὑπ' ἐμοῦ γεγραμμένα ἐν Ἑπ. Ἑτ. Βυζ. Σπ. τόμ. 6, σ. 347). Ὅτι δὲ πρόκειται παιδιὰ, γίνεται φανερόν καὶ ἐκ τῶν ἐν τοῖς ἑξῆς στίχοις παιδιῶν διὰ τῶν λέξεων: 1182 «ἐλατῆρος» — «ἐλαύνωμεν», 1184—1185 «ἐντέροις» — «ἐντερόνειαν», 1188—1189 «τὰ τρία» — «Τριτογενῆς» — «ἐνετροιτώνισεν».

Ὁμοία παιδιὰ διὰ τῆς αὐτῆς λέξεως ἐγένετο ὑπὸ τῆς ἐταίρας Μετανείρας, ὡς λέγει ὁ Ἀθήναιος Γ', σ. 107 e «ὅτι δ' ἔθος τῇ ἐπίπλῳ περικαλύπτεσθαι τὰ ἡπάτια, Ἠγῆσανδρος ὁ Δελφὸς ἐν ὑπομνήμασί φησι Μετάνειραν τὴν ἐταίραν, ὡς ἐν τοῖς κεκαλυμμένοις ἡπατίοις αὐτὴ πνευμόνιον ἔλαθε καὶ ὡς περιελοῦσα τὸ στέαρ εἶδεν, ἀνέκραγεν (ἀνακραγεῖν). ἀπόλωλα, πέπλων μ' ὄλεσαν περιπτυχαί».

Ἡ Μετάνειρα εἶπε τὸν στίχον ἀδύλου ποιητοῦ κατὰ παιδιὰν λαβοῦσα τὴν λέξιν πέπλων ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ ἐπίπλου, δι' οὗ περιετυλίσσοντο τεμάχια ἥπατος (καὶ πνεύμονος, ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ χωρίου τοῦ Ἀθηναίου) καὶ ἐτηγανίζοντο, ὡς γίνεται καὶ νῦν παρ' ἡμῖν (ἴδ. καὶ Ἀθήναιον Γ', σ. 106 e—107 a). Θὰ ἦτο δὲ ἀδύνατον νὰ νοηθῇ ἡ παιδιὰ τῆς Μετανείρας, ἂν ἡ λέξις πέπλος μὴ εἶχε καὶ τὴν σημασίαν, ὡς εἶπον, τοῦ ἐπίπλου. Περὶ δὲ στίχων ποιητῶν κατὰ παιδιὰν ὑπ' ἄλλων εἰρημένων διέλαβον ἱκανῶς ἐν ἐπιφυλλίδι τῶν «Ἀθηνῶν» τοῦ 1925 ἔτους ἐπιγράψας «Εὐστοχοὶ χρήσεις στίχων ποιητῶν».

Ἀναγκαῖον ἐνόμισα νὰ γράψω ταῦτα, ἐπειδὴ δὲν εἶνε γνωστὴ τοῖς φιλολόγοις οὔτε ἡ παρὰ τῷ Ἀριστοφάνει οὔτε ἡ παρὰ τῷ Ἀθηναίῳ παιδιὰ διὰ τῆς λέξεως πέπλος. Ἐλθωμεν νῦν εἰς τὸν Κύκλωπα τοῦ Εὐριπίδου. Κατὰ τὴν γνώμην μου ὁ ποιητὴς λέγων «πέπλον κορούω» νοεῖ «τὴν γαστέρα κορούω», λαμβάνων ὡσαύτως τὸν πέπλου ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ ἐπίπλου, καὶ ἀπὸ τοῦ μέρους ἐπεκτείνων τὴν σημασίαν

εἰς τὸ ὄλον ἢ ἀπὸ τοῦ περιέχοντος εἰς τὰ περιεχόμενα σπλάγγνα τῆς γαστροῦ καὶ εἰς αὐτὴν καθόλου τὴν γαστέρα. Ὁ Κύκλωψ ἄρα ἀντιτυμπανίζει πρὸς τὰς βροντὰς τοῦ Διὸς «*τυμπῶν*» (στ. 328) «*Διὸς βρονταῖσιν εἰς ἔριν*», τουτέστι «*κρούων*» (στ. 328) ταῖς χερσὶ τὴν ὑπτίαν γαστέρα αὐτοῦ (στ. 326), τὴν πλήρη φαγητοῦ καὶ γάλακτος, ἣν καλεῖ καὶ *πέπλον* (στ. 327).

Ὅτι ἐκ τῆς γαστροῦ τυπτομένης γίνεται ἡχος *τυμπανώδης*, εἶνε γνωστὸν ἐκ τῶν Ἑλλήνων ἱατρῶν (Ἀέτ. 16, σ. 120). Πρβ. καὶ Πτωχοπρόδρομον Κατὰ ἡγουμ. Α', 360 Κορ., παρ' ᾧ ἀπαντᾷ ἡ «*τυμπανόκρουστος λαπάρα*». Τὴν γαστέρα παίων δι' ἀμφοτέρων τῶν πυγμῶν τυμπανίζει ὁ Σιληνὸς ὁ εἰκονιζόμενος ἐν τῇ *cista Ficoroní* παρὰ τὸν νεανίαν, ὅστις τύπτει διὰ τῶν πυγμῶν αὐτοῦ κρεμάμενον κώρυκον. Ἡ παρουσία τοῦ Σιληνοῦ οἰονεῖ ἀντιτυμπανίζοντος πρὸς τὸν νεανίαν δηλοῖ ὅτι ἡ ὅλη παράστασις ἔχει τινὰ σχέσιν πρὸς τὸν *Ἀμυκον*, τὸ σατυρικὸν δράμα τοῦ Σοφοκλέους. Ὁ *Aly* ἐν τῷ ἄρθρῳ *Satyrspiel* ἐν *Pauly—Wissowa Realenc. Zweite Reihe, Dritter Halbband*, σ. 238 γράφει: *Amykos* frg. 107 f. (κατὰ Nauck, 111 κέξ. Pearson). Inhalt die Besiegung des Unholds durch Polydeukes... Titel schon bei Epicharm frg. 6 f; entfernte Beziehung dürfte das Bild auf der fikoronischen Kiste haben, wo ein Jüngling an einem Lederschlauch Faustkampf übt, während der alte Silen mit den Fäusten auf seinem Bauche trommelnd daneben sitzt; vgl. Wiener Vorlegebl. 1889 Taf. 12. (Τὴν εἰκόνα βλέπει τις καὶ ἐν τῷ Ἑγκυκλοπαιδικῷ Λεξικῷ Ἑλευθερουδάκη ἐν ἄρθρῳ Ἀγοραῦται τόμ. Β', σ. 403. Ἀκριβέστερον περὶ τῆς σχέσεως τῆς εἰκόνης πρὸς τὸ σατυρικὸν δράμα τοῦ Σοφοκλέους θὰ γράψω ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ τῆς περὶ σατυρικοῦ δράματος πραγματείας μου). Ὡς δ' ἐν τῇ εἰκόνι τῆς *cista Ficoroní* ὁ μὲν νεανίας *τυμπανίζει* τύπτων διὰ τῶν πυγμῶν αὐτοῦ τὸν κώρυκον, ὁ δὲ Σιληνὸς *ἀντιτυμπανίζει* παίων ὁμοίως τὴν γαστέρα αὐτοῦ, οὕτως ἐν τῷ Κύκλωπι τοῦ Εὐριπίδου, ὅταν βροντᾷ ὁ Ζεὺς, ὁ Κύκλωψ οἰονεῖ *ἀντιβροντᾷ* τύπτων παραπλησίως πρὸς τὸν Σιληνὸν τὴν ὑπτίαν αὐτοῦ γαστέρα.

Τὸ ὄημα *ἀντιτυμπανίζειν* ἀντὶ τοῦ *ἀποτυμπανίζειν* ἀποκατέστησεν ὁ Rhode παρὰ τῷ Ἀνωνύμῳ ἐν *Rer. nat. script. gr.* Keller I, σ. 111, 90 *ἀντιτυμπανίζειν* φασὶ Γέτας ταῖς τοῦ Διὸς βρονταῖς.

Ὁ Κύκλωψ καταφρονῶν τοῦ Διὸς λέγει 320—321

Ζηγὺν δ' ἐγὼ κεραυνὸν οὐ φρίσσω, ξένε,
οὐδ' οἷδ', ὅ τι Ζεὺς ἐστ' ἐμοῦ κρίσσω θεός.

(Ποβ. Ἀριστοφ. Σφ. 620, ὅπου λέγει ὁ Φιλοκλέων ἴσως κατὰ παρωδίαν τοῦ Κύκλωπος «ἄρ' οὐ μεγάλην ἀρχὴν ἄρχω, καὶ τοῦ Διὸς οὐδὲν ἐλάττω» ; Πρὸς δὲ τὸ «...Ζεὺς ἐστ' ἐμοῦ κρείσσων θεὸς» ὅμοιον εἶνε τὸ εἰρημένον ὑπὸ τοῦ Σοφοκλέους ἐν Πολυξένη Ἀπ. 524 Pearson «ἐπεὶ οὐδ' ὁ κρείσσων Ζεὺς ἐμοῦ τυραννίδι | κτέ.» ποβ. καὶ Αἰσχ. Ἀγ. 60 κῆξ. «...ὁ κρείσσων | ἐπ' Ἀλεξάνδρῳ πέμπει ξένιος | Ζεὺς κτλ.»). Διὸ τύπτων, ὡς εἶπον, ὁ Κύκλωψ τὴν γαστέρα αὐτοῦ ἀντετυμπάνιζεν ἢ ἀντεβρόντια ταῖς τοῦ Διὸς βρονταῖς (στ. 328 «...Διὸς βρονταῖσιν εἰς ἔριν κτυπῶν»), ὡς ἐποίει καὶ ὁ «ὑβριστής» Σαλμωνεύς, περὶ οὗ λέγει πρὸς τὸν Δία ὁ Τίμων ἐν τῇ ὁμωνύμῳ διαλόγῳ τοῦ Λουκιανοῦ 2 «ὥστε ἤδη διὰ ταῦτά σοι καὶ ὁ Σαλμωνεὺς ἀντεβροντῶν ἐτόλμα, οὐ πάντῃ ἀπίθανος ὢν πρὸς οὕτω ψυχρὸν Δία θερμουργὸς ἀνὴρ μεγαλαυχούμενος». (Ποβ. καὶ Ψευδολुक. Φιλοπάτρ. 4 «ὁ Ζεὺς... τὸν Σαλμωνέα ἀντεβροντῶντα πρόφῃν κατεκεράυνωσε»). Ὅμοίως δ' ἐποίει καὶ ὁ αὐτοκρατορ Καλιγόλας, ὅστις, ἐπειδὴ ἐνόμιζεν ὅτι ἦτο Ζεὺς καὶ ἐκαλεῖτο οὕτως, ὡς λέγει Δίων ὁ Κάσιος 59, 28, 6 «ταῖς τε βρονταῖς ἐκ μηχανῆς τινος ἀντεβρόντια καὶ ταῖς ἀστραπαῖς ἀντήστραπτε κλπ.»).

Δύναται νὰ εἴπῃ τις ὅτι ὁ Καλιγόλας ἐμιμεῖτο τὸν μυθολογούμενον Σαλμωνέα, περὶ οὗ λέγει καὶ ὁ Ἀπολλόδορος Α' 9, 7 «Σαλμωνεὺς δὲ τὸ μὲν πρῶτον περὶ Θεσσαλίαν κατῴκει, παραγενόμενος δὲ αὖθις εἰς Ἕλιν ἐκεῖ πόλιν ἐκτίσεν. ὕβριστής δὲ ὢν καὶ τῇ Διὶ ἐξισοῦσθαι θέλων διὰ τὴν ἀσέβειαν ἐκολάσθη· ἔλεγε γὰρ ἑαυτὸν εἶναι Δία, καὶ τὰς ἐκείνου θυσίας ἀφελόμενος ἑαυτῇ προσέτασσε θύειν, καὶ δύρας μὲν ἐξηραμμένας ἐξ ἄρματος μετὰ λεβήτων χαλκῶν σύρων ἔλεγεν βροντῶν, θάλλων δὲ εἰς οὐρανὸν αἰθόμενας λαμπάδας ἔλεγεν ἀστράπτειν. Ζεὺς δὲ αὐτὸν κεραυνώσας τὴν κτισθεῖσαν ὑπ' αὐτοῦ πόλιν καὶ τοὺς οἰκήτορας ἠφάνισε πάντας». Ποβ. καὶ Νόννον ἐν Μυθολογίοις Westermann σ. 384, Hygin. Fab. 61, Verg. Aen. 585 κῆξ., Εὐστάθ. Εἰς Ὅδ. σ. 1681 63, κλπ.).

Ὑπὸ τοῦ Σοφοκλέους ἐποιήθη σατυρικὸν δράμα *Σαλμωνεύς*, οὗ τινος ἔχομεν πέντε μόνον ἀποσπάσματα (494—498 Nauck=527—531 Pearson). Ὁ Aly ἐν Pauly—Wissowa Realenc. (ἴδ. ἀνωτέρω) γράφει περὶ τοῦ δράματος τούτου: «Wie der rasende der sich einbildete Zeus zu sein, mit Satyrn zusammengebracht war, ist nicht überliefert. C. Robert Apophoreton, Berlin 1903, hat zum Verständnis des Stückes die Vase Am. Journ. of Arch. 1899 pl. 4 herangezogen. Die mythographische Tradition (Apollod. I 9, 7. Hygin. 61) gibt für das S. nichts aus».

Ὁ Σιληνὸς καὶ οἱ Σάτυροι ἐν τῷ Κύκλωπι τοῦ Εὐριπίδου εἶνε δοῦλοι τοῦ Κύκλωπος, ἐν τοῖς Ἰχνευταῖς τοῦ Σοφοκλέους δουλεύουσιν εἴτε τῷ Ἀπόλλωνι εἴτε ἄλλῳ τινί, καὶ ἐν ἄλλοις σατυρικοῖς δράμασιν, ὡς θὰ εἴπω ἄλλαχού, ὥσαύτως παρίστανται δουλεύοντες τινι προσώπῳ. Ὅμοιως καὶ εἰς τὸν Σαλμωνέα πιθανὸν εἶνε ὅτι ὁ Σοφοκλῆς εἰσήγαγε τὸν πατέρα Σιληνὸν καὶ τοὺς παῖδας αὐτοῦ Σατύρους δουλεύοντας τῷ Σαλμωνεῖ καὶ ἐλευθερουμένους μετὰ τὴν κατακραυήσιν αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Διὸς διὰ τὴν ἕβριν. Ὅτι δ' ἐκεραυνώθη ἐν τῷ δράματι τούτῳ ὁ Σαλμωνεύς, φαίνεται ἐκ τοῦ 495=538 ἀποσπάσματος

καὶ τάχ' ἂν κεραυνία

πέμφῃ σε βροντῆς καὶ δυσοσμίας βάλοι.

Τὸ 497=540 ἀπόσπασμα «*Καρικοὶ τράγοι*» ἔχω τὴν γνώμην ὅτι ἀναφέρεται εἰς τοὺς Σατύρους τοῦ δράματος, διότι οἱ Σάτυροι καλοῦνται καὶ *τράγοι* (Αἰσχ. Προμ. πυρκ. Ἀπ. 207· προβ. καὶ Σοφ. Ἰχν. 357—358, ἐν οἷς λέγει ἡ Κυλλήνη πρὸς τὸν χορὸν τῶν Σατύρων «νέος γάρ ὢν ἀνὴρ | πώγωνι θάλλων ὡς τράγος κνήκῳ χλιδᾶς»· Ἡσύχ. «τράγους· σατύρους κτέ.»· καὶ παρὰ τῷ Ἀριστοφάνει Πλουτῷ 295 «τράγοι δ' ἀκρατεῖσθε» νομίζω ὅτι εἶνε εἰρημένον ἀντὶ τοῦ Σάτυροι). Ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Ἡουχίου φέρεται «*Καρικοὶ τράγοι*» ὡς *εὐτελῶν* ὄντων Σοφοκλῆς Σαλμωνεῖ, εἰ μὴ ἄρα ὑποσυγχέω (εἶπε συγγέων Meineke) τοὺς Κιλικίους». Ὁ Pearson παραβάλλει Ζηνοβ. 3, 59 «ἐν Καρὶ τὸν κίνδυνον· ἐπὶ τῶν ἐν εὐτελείαι τὰς πείρας ποιουμένων... ἄλλοι τὴν παροιμίαν τιθέασιν ἐπὶ τῶν εὐκαταφρονήτων», προσέτι δὲ καὶ Διογεν. 6, 24 καὶ App. προν. 2, 60 (Paroem. Gr. I, σ. 405) «ἐν Καρὸς μοίρᾳ ἤγουν ἐν δούλου τάξει. Κᾶρες δὲ ἔθνος εὐτελέες, αἰχμαλωτιζόμενον ἀεὶ καὶ δουλόμενον, ἐξ οὗ καὶ οἱ δούλοι Κᾶρες ἐλέγοντο». Νομίζω ὅτι *Καρικοὶ τράγοι* λέγονται οἱ Σάτυροι ὡς εὐτελεῖς καὶ πονηροί· προβ. καὶ Ἰχν. 139—147, προσέτι δὲ Εὐρ. Κύκλ. 642 «ἄνδρες πονηροί, κοῦδὲν οἶδε σύμμαχον».

Ὁ Pearson παραβάλλει ὥσαύτως καὶ Εὐρ. Κύκλ. 654, ὅπου λέγει ὁ χορὸς τῶν Σατύρων πρὸς τὸν Ὀδυσσεά :

δράσω τάδ' ἐν τῷ Καρὶ κινδυνεύσομεν.

Ἄλλ' ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ μοι φαίνεται ὅτι ὀρθῶς οἱ ἐρμηνευταὶ νομίζουν ὅτι εἶνε ἡ σημασία τῆς παροιμίας «ἐν Καρὶ τὸν κίνδυνον· τουτέστιν ἐν ἀλλοτρίαις σώμασι... ἐπεὶ δὲ Κᾶρες ἐμισθοφόρον, προέταττον αὐτοὺς τῶν πολέμων...» (ἴδ. τὰς σημειώσεις τοῦ Schneidewin καὶ τοῦ Leutsch ἐν *Paroem. Gr.* εἰς τὰ μνημονευθέντα χωρία). Ὅρθως δὲ λέγει καὶ Νικηφόρος ὁ Χοῦμνος Ἐπιστ. σ. 56 Boissonade,

ὅστις ἔχει πρὸ ὀφθαλμῶν τὸ χωρίον τοῦ Κύκλωπος τοῦ Εὐριπίδου, «ὥσπερ ἐν Καρί τινι καὶ οὐκ ἐν τοῖς σφῶν αὐτῶν προκινδυνεύοντες σώμασιν». Σημειωτέον δ' ὅτι ἐν τοῖς Σχολίοις εἰς Πλάτ. Λάχ. σ. 187 B (σ. 292 Herm.) φέρεται ὁ Εὐριπίδεις στίχος μετὰ τῆς διαφόρου γραφῆς «κινδυνευτέον», ἣν καταλέγει μὲν ὁ Nauck ἐν adnot. crit., ἀλλὰ παλείπουσι νὰ μνημονεύσωσι νεώτεροι ἐκδότηι (Murray, Méridier, Long).

Νομίζω ὅτι ὁ Σοφόκλειος Σαλμωνεὺς καὶ ὁ Εὐριπίδεις Κύκλωψ ἔχουσιν τι κοινὸν ἐν τούτῳ ὅτι καὶ ὁ «ὑβριστῆς» Σαλμωνεὺς νομίζει ἑαυτὸν Δία καὶ καταφρονεῖ αὐτοῦ καὶ ἀντιβροντᾷ καὶ ἀνταστροφᾷ αὐτῷ, καὶ ὁ «ἀνόσιος» ἢ «ἀνοσιώτατος» καὶ «δυσσεβὴς» Κύκλωψ περιφρονεῖ τοὺς θεοὺς καὶ μάλιστα τὸν ξένιον Δία, λέγων ὅτι δὲν φοβεῖται τὸν κεραυνὸν αὐτοῦ καὶ ὅτι εἶνε ἴσος πρὸς αὐτὸν καὶ ἀντιβροντᾷ πρὸς τὰς βροντάς αὐτοῦ. Ἀμφοτέρω δὲ τιμωροῦνται, ὁ μὲν κεραυνούμενος ὑπὸ τοῦ Διός, ὁ δὲ τυφλούμενος ὑπὸ τοῦ Ὀδυσσεύς διὰ πεπυρακτωμένου ἐν τῷ ἄκρῳ ξύλου. Ὅτι δὲ πρὸ πάντων ὁ ξένιος Ζεὺς εἶνε ὁ ὑβριζόμενος ὑπὸ τοῦ Κύκλωπος, δηλοῖ ὁ Εὐριπίδης στ. 353-355

σύ τ', ὦ φαεινῶν ἀστρων οἰκῶν ἔδρας,
 Ζεῦ ξένι', ὅρα τάδ'· εἰ γὰρ αὐτὰ μὴ βλέπεις,
 ἄλλως νομίζῃ Ζεὺς τὸ μῆδ' ἐν ὧν θεός.

καὶ στ. 375-376, ὅπου ὁ Ὀδυσσεὺς ἐξερχόμενος εἰς τὴν σκηνὴν ἐκ τοῦ ἄντρου τοῦ Κύκλωπος, ὅστις κατέφαγεν ἤδη δύο ἐταίρους αὐτοῦ, λέγει

ὦ Ζεῦ, τί λέξω, δεῖν' ἰδὼν ἀντρων ἔσω
 κοῦ πιστά, μύθοις εἰκότ' οὐδ' ἔργοις βροτῶν;

Πρὸς τὰ ἐν Κύκλωπι 353-355 παρεβλήθησαν τὰ εἰρημένα ὑπὸ τοῦ Εὐριπίδου ἐν Φοινίσσαις 84-87

ἀλλ' ὦ φαεινὰς οὐρανοῦ ναιῶν πτόχας
 Ζεῦ, σῶσον ἡμᾶς, δὸς δὲ σύμβασιν τέκνοις.
 χρὴ δ', εἰ σοφὸς πέφυκας, οὐκ ἔαν βροτὸν
 τὸν αὐτὸν αἰεὶ δυστυχῇ καθεστάναι.

Ἄλλα παραπλήσια λέγει καὶ ὁ Ἀμφικτύων πρὸς τὸν Δία ἐν τῷ Ἑρακλεί τοῦ Εὐριπίδου 339 κέξ.

ὦ Ζεῦ, μάτην ἄρ' ὁμόγαμόν σ' ἐκτησάμην,
 μάτην δὲ παιδὸς κοινεῶν' ἐκλήζομεν.
 σὺ δ' ἦσθ' ἄρ' ἦσσω ἢ ὁδοὶς εἶναι φίλος.

347 ἀμαθὴς τις εἰ θεὸς ἢ δίκαιος οὐκ ἔφους.

Ἐνόμισα ὅτι ἔπρεπε νὰ παραβάλλω τοὺς στίχους τούτους τοῦ Ἑρακλέους πρὸς τοὺς καταλεχθέντας τοῦ Κύκλωπος, ἵνα δεῖξω ἐν τῶν πα-

ραπλησίων χωρίων ἀμφοτέρων τούτων τῶν δραμάτων. ἄτινα, ὡς εἶπον ἐν τῇ ἀρχῇ, κατὰ τὴν γνώμην μου συνεδιδάχθησαν ἐν τῇ αὐτῇ τετραλογίᾳ (ἐν ἔτει 426).

Παραπλησίως πρὸς τὸν Κύκλωπα καὶ ὁ Καπανεὺς καταφρονεῖ τοῦ κεραυνοῦ τοῦ Διὸς παρὰ τῷ Αἰσχύλῳ Ἑπτὰ ἐπὶ Θ. 425 κέξ.

... ὁ κόμπος δ' οὐ κατ' ἀνθρωπον φρονεῖ,
 πύργους δ' ἀπειλεῖ δεῖν', ἀ μὴ κραῖνοι τύχη·
 θεοῦ τε γὰρ θέλοντος, ἐκπέρσειν πόλιν,
 καὶ μὴ θέλοντός, φησιν, οὐδὲ τὴν Διὸς
 ἔριν πέδοι σκήψασαν ἐμποδῶν σχεθεῖν·
 τὰς δ' ἀστραπάς τε καὶ κεραυνίους βολὰς
 μεσημβρινοῖσι θάλπεσιν προσήκασεν.

Ἄλλ', ὡς λέγει ἐν τοῖς ἐξῆς ὁ Ἑτεοκλῆς 440 κέξ., ὁ Καπανεὺς θεοὺς ἀτίζων κλπογυμνάζων στόμα
 χαρᾷ ματαίᾳ θνητὸς ὢν ἐς οὐρανὸν
 πέμπει γεγωνὰ Ζηνὶ κυμαίνοντ' ἔπη·
 πέποιθα δ' αὐτῷ ξὺν δίκῃ τὸν πυρφόρον
 ἥξειν κεραυνόν, οὐδὲν ἐξηκασμένον
 μεσημβρινοῖσι θάλπεσιν τοῖς ἡλίου.

Περβ. καὶ Σοφ. Ἀντ. 127 κέξ. «Ζεὺς γὰρ μεγάλης γλώσσης κόμπους | ὑπερεχθαίρει» κτλ., Εὐρ. Φοιν. 179 κέξ., Ἰκ. 496 κέξ., ὅπου ὁ Εὐριπίδης λέγει τὰ αὐτὰ καὶ ὁ Αἰσχύλος 427 - 428 περὶ τοῦ Καπανέως, ὅς... ὤμοσεν πόλιν | πέρσειν, θεοῦ θέλοντος ἦντε μὴ θέλη». Ἐνταῦθα δὲ τοῦ λόγου γενόμενος, παρατηρῶ ὅτι ὁ Εὐριπίδης τὸν Αἰσχύλον λέγοντα ἐν Ἑπτὰ ἐπὶ Θ. «θεοῦ τε γὰρ θέλοντος, ἐκπέρσειν πόλιν, | καὶ μὴ θέλοντος... οὐδὲ τὴν Διὸς | ἔριν κτλ.» μιμεῖται καὶ ἐν τῷ Κύκλωπι 332 κέξ., ὅπου ποιεῖ αὐτὸν λέγοντα

ἢ γῇ δ' ἀνάγκῃ, κἂν θέλῃ κἂν μὴ θέλῃ,
 τίκτουςα ποίαν τὰμὰ πιαίνει βοτὰ

καὶ 328 «Διὸς βρονταῖσιν εἰς ἔριν κτυπῶν».

Ὅς δὲ ὁ Σαλμωνεὺς ἔλεγεν ἑαυτὸν Δία καὶ ἐτιμωρήθη ὑπὸ τοῦ Διός, οὕτω καὶ ὁ Κήρυξ καὶ ἡ Ἀλκυνόη μετεμορφώθησαν εἰς πτηνὰ ὑπὸ τοῦ Διός· «ὁ μὲν γὰρ τὴν γυναῖκα ἔλεγεν Ἥραν, ἡ δὲ τὸν ἄνδρα Δία, Ζεὺς δὲ αὐτοὺς ἀπωρνέωσε, καὶ τὴν μὲν ἀλκυνὸν ἐποίησε, τὸν δὲ κήρυκα» (Ἀπολλόδ. Α', 7, 4).

Τὰς ἐν ἄλλαις κωμωδίαις τοῦ Ἀριστοφάνους ὑπαρχούσας παρωδίας καὶ μιμήσεις τοῦ Κύκλωπος μετὰ τῶν λοιπῶν μου παρατηρήσεων θὰ γράψω ἐν τῷ τέλει τοῦ πρώτου μέρους τῆς παρούσης διατριβῆς.

ΗΡΑΚΛΗΣ, ΕΚΑΒΗ, ΚΥΚΛΩΨ

Ἐξ ὧν ἥδη διέλαβον, νομίζω ὅτι ἐγένετο φανερόν ὅτι ὁ *Κύκλωψ* ἐδιδάχθη πρὸ τῶν Ἀχαρνέων, καὶ ὅτι δὲν εἶνε δυνατόν νὰ τύχη ἀποδοχῆς ἢ γνώμῃ τοῦ van Leeuwen, ὅτι τὸ δράμα τοῦτο ἐδιδάχθη περὶ τὸν χρόνον τῆς διδασκαλίας τῶν *Νεφελῶν* τοῦ Ἀριστοφάνους, οὐδ' ἢ τοῦ Marquart, ὅτι ἐδιδάχθη μετὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς ἐν *Ταύροις* Ἰφιγενείας καὶ τῆς Ἑλένης καὶ πρὸ τῆς τῶν *Φοινισσῶν* καὶ τοῦ Ὀρέστου.

Ὁ L. Parmentier εἵκασεν ὅτι ὁ Ἡρακλῆς καὶ ἡ Ἑκάβη συνεδιδάχθησαν ἐν ἔτει 424, ὥς θὰ εἴπω διεξοδικῶς ἐν τοῖς ἐξῆς. Ἐγὼ δὲ ἀποδεχόμενος μόνον τὴν περὶ τῆς συνδιδασκαλίας τῶν δύο τούτων τραγωδιῶν εἰκασίαν, ἔχω τὴν γνώμην ὅτι μετὰ τοῦ Ἡρακλέους καὶ τῆς Ἑκάβης καὶ τινος ἄλλης τραγωδίας ἐδιδάχθη ὡς σατυρικὸν δράμα ὁ Κύκλωψ ἐν ἔτει 426. Διὸ εἶνε ἀνάγκη νὰ καταδείξω ὅτι καὶ ὁ Ἡρακλῆς καὶ ἡ Ἑκάβη ἐδιδάχθησαν πρὸ τῶν Ἀχαρνέων, ἐν οἷς ὑπάρχουσι παρωδαίαι καὶ μιμήσεις χωρίων ἀμφοτέρων τούτων τῶν τραγωδιῶν, ὥς καὶ τοῦ Κύκλωπος. Ἔτι δὲ πρέπει νὰ δηλώσω καὶ τὴν συνάφειαν τῶν τριῶν τούτων δραμάτων μετ' ἄλλήλων καὶ τὰ παραπλήσια μέρη, ἐξ ὧν, ὥς νομίζω, δύναται νὰ πιστωθῇ ὅτι ταῦτα εἶνε δράματα ἀνήκοντα εἰς τὴν αὐτὴν τετραλογία.

Παρατηρήθη ὅτι ἐν Ἀχαρνέυσι 480 κῆξ. παρφοῦνται ἱκαναὶ τραγικαὶ ῥήσεις: «*refertos esse versus 480—489 verbis tragicis nemo non videt. Cf. ridiculum πρόβαινε νῦν, ὦ θυμέ* 483, et *καρδία ἄπελθε—τὴν κεφαλὴν ἐκεῖ παράσχες εἰποῦς*» vs. 485. Cf. Eq. 1194. In chori carmine 490—495 poeta tragicos dochmios imitatur. Cf. Muellerum a. h. 1.» (W. H. van de Sande Bakhuyzen *De parodia in comoediis Aristophanis* σ. 17). Ἀναγκαίως δ' ἔχει πᾶσαι αἱ παρφοδούμεναι ἐνταῦθα ῥήσεις νὰ εἶνε ἐξ Εὐριπιδείων δραμάτων, ἀφ' οὗ ὁ Δικαιοπόλις ἀπῆλθεν ἐκ τῆς οἰκίας τοῦ Εὐριπίδου καταπιὼν αὐτόν. Ἰδωμεν δὲ νῦν τοὺς στίχους τοῦ Ἀριστοφάνους καὶ τὰ παρφοδούμενα Εὐριπίδεια χωρία.

- ΔΙΚ. ὦ θυμ', ἄγευ σκάνδικος ἐμπορευτέα,
 ἄρ' οἶσθ', ὅσον τὸν ἀγῶν' ἀγωνιῇ τάχα,
 μέλλων ὑπὲρ Λακεδαιμονίων λέγειν;
 πρόβαινε νῦν, ὦ θυμέ· γραμμὴ δ' αὐτῇ.
 ἔστηκας; οὐκ εἰ καταπιὼν Εὐριπίδην;
 485 ἐπῆγες· ἄγε νυν, ὦ τάλαινα καρδία,
 ἄπελθ' ἐκεῖσε, κᾶτα τὴν κεφαλὴν ἐκεῖ

παράσχεις, εἰποῦς' αὐτ' ἂν αὐτῇ σοὶ δοκῇ.
τόλμησον, ἔθι, χώρησον' ἄγμαι καρδίας.

ΧΟ. τί δράσεις; τί φήσεις; . . .

493 ἅπασι μέλλεις εἰς λέγειν τὰνάντια.

Πρὸς τὸ ἐν στ. 480 καὶ 483 (καὶ 450) «ὦ θύμ'», «ὦ θυμέ» πρβ.
Μήδ. 1056 «μὴ δῆτα, θυμέ, κλπ.». Ὁ 481 στίχος

ἄρ' οἶσθ', ὅσον τὸν ἄγων' ἀγωνιῇ τάχα | . . ;

εἶνε πεποιημένος κατὰ τὸν 1315 στίχον τοῦ Ἰππολύτου «ἄρ' οἶσθα
πατρός κλπ.» καὶ τὸν 992 τῶν Ἡρακλειδῶν

κἄγων ἀγῶνα τόνδ' ἀγωνιούμενος

Ὁ δὲ 482 στίχος «μέλλων ὑπὲρ Λακεδαιμονίων λέγειν» ὑπομιμνή-
σκει τοὺς στίχους τῆς Ἑκάβης (1178—1179)

εἰ τις γυναικάς τῶν πρὶν εἴρηκε κακῶς

ἢ νῦν λέγων τίς ἐστιν ἢ μέλλει λέγειν

Τὸ δ' ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ 483 στίχου «πρόβαινε» εἶνε τὸ ἀπαντῶν ἐν
τῷ 1418 στίχῳ τοῦ Ἡρακλέους «πρόβαινε» ὡσαύτως ἐν τῇ ἀρχῇ. (Πρβ.
καὶ Φοιν. 837). Τὸ δ' ἐν στίχῳ 484

ἔστηκας; οὐκ εἰ καταπιὼν Εὐρύπιδην;

παρῳδεῖ, ὡς νομιζῶ ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀμφιβολίας, τὴν ἀρχὴν τοῦ 577 καὶ
τοῦ 579 στίχου τῆς Ἑκάβης

ἔστηκας, ὦ κάκιστε, τῇ νεάνιδι

οὐ πέπλον οὐδὲ κόσμον ἐν χεροῖν ἔχων;

οὐκ εἰ τι δώσων τῇ περίσῃ εὐκαρδίῳ | . . ;

Ὁ 485 στίχος ἄρχεται ἀπὸ τοῦ «ἐπήνεσ'», ὡς καὶ ὁ 1095 στίχος
τῆς Ἀλκίσιτιδος καὶ ὁ 1235 τοῦ Ἡρακλέους. Τὸ δὲ λοιπὸν τοῦ 485
στίχου μέρος « . . . ἄγε νυν, ὦ τάλαινα καρδία», μετὰ τοῦ ἐν τῇ
ἀρχῇ τοῦ 486 στίχου «ἄπελθε» παρῳδεῖ κατ' ἑμὲ τὸ ἐν τῷ 841 στίχῳ
τοῦ Ἰππολύτου «τάλαινα, καρδίαν» μετὰ τοῦ 1244 στίχου τῆς Μηδείας

ἄγ', ὦ τάλαινα χεῖρ ἐμή, λαθὲ ξίφος

καὶ τοῦ 1042 στίχου τοῦ αὐτοῦ δράματος

αἰαί, τί δράσω; καρδία γὰρ οἴχεται

(δὲ van Leeuwen παραβάλλει τὸν 1242 στίχον «ἀλλ' εἰ' ὀπλίζου, καρ-
δία . . .»). Ὁ δὲ 487 στίχος τῶν Ἀχαρνέων

παράσχεις, εἰποῦς' αὐτ' ἂν αὐτῇ σοὶ δοκῇ

παρῳδεῖ τὸν 279 στίχον τοῦ Ἡρακλέους

γνώμης ἄκουσον, ἦν τί σοι δοκῶ λέγειν.

Πρὸς δὲ τὸν 490 στίχον «τί δράσεις; . . .» πρβ. Ἑκ. 876 «πῶς
οὖν; τί δράσεις;» καὶ πρὸς τὸν 493

ἅπανσι μέλλεις εἰς λέγειν τὰναντία

ὡσαύτως Ἑκ. 974

γυναίκας ἀνδρῶν μὴ βλέπειν ἐναντίον.

Ὁ Parmentier ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Ἡρακλέους (Euripide, t. III, Collect. des univers. de France) σ. 15—16 μὴ ἐγκρίνων τὴν γνώμην τινῶν ὅτι αἱ *Ἰκέτιδες* τοῦ Εὐριπίδου συνεδιδάχθησαν ἐν τριλογία μετὰ τοῦ *Ἡρακλέους* καὶ τοῦ *Ἐρεχθέως*, διότι ἐν τῷ Ἡρακλεῖ οὐδὲν ὑποδηλοῦται περὶ τῆς εὐχαριστήσεως ἔνεκα τῆς Νικιείου εἰρήνης, τάττει τὴν διδασκαλίαν τοῦ δράματος τοῦτου ὀλίγῳ πρὸ τῆς εἰρήνης ταύτης πιθανώτατα ἐν ἔτει 424, καὶ ἐπιφέρει σ. 16 : «Il y a en effet avec notre pièce, dans les Nuées d'Aristophane (423), une coïncidence qui peut difficilement être fortuite». Παρατίθεται δ' ἐν σ. 16, σημ. 1 τὸ χωρίον τῶν Νεφελῶν 1048—1050

ΑΔ. καὶ μὲν φράσον, τῶν τοῦ Διὸς παίδων *τίν' ἀνδρ'* ἄριστον
φυχὴν νομίζεις, εἰπέ, καὶ πλείστους πόνοους πονῆσαι;

ΔΙ. ἐγὼ μὲν οὐδέν' Ἡρακλέους βελτίον' ἀνδρα κρίνω.
καὶ παραβάλλει τοῦτο πρὸς τὸ χωρίον τοῦ Ἡρακλέους 183—184, ἐν ᾧ λέγει ὁ Ἀμφιτρύων πρὸς τὸν Λύκον περὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἡρακλέους
ἔρου, τίν' ἀνδρ' ἄριστον ἐγκρίναίεν ἄν
ἦ οὐ παῖδα τὸν ἑμόν, ὃν κλπ.

Λέγει δ' ἐν τῇ αὐτῇ σημειώσει ὁ Parmentier : «Quant aux observations tirées du style et de la metrique, elles apprennent seulement qu'il faut placer l'*Héraclès* également hors du groupe des pièces les plus anciennes (*Alceste*, *Médée*) et de celles des dernières oeuvres (*Oreste*, *Bacchantes*)».

Ἐν δὲ τῇ αὐτῇ σελίδι συνάπτων τὸν Ἡρακλέα μετὰ τῆς *Ἑκάβης* γράφει : «S'il fallait émettre une hypothèse sur les drames associés à l'*Héraclès* pour la représentation, je songerais de préférence à l'*Hécube*. Les deux pièces ont une certaine ressemblance dans la structure et dans le ton ; elles contiennent également une allusion aux danses déliennes, et l'on a trouvé dans les *Nuées* des parodies certaines de l'*Hécube*».

Ὑποσημειοῦται δ' ἐν τῇ αὐτῇ σελίδι τάδε : «Pour la structure, on a reproché — à tort d'ailleurs — à l'un et à l'autre drame de contenir deux actions. Pour le ton, comparez par exemple le gouvernement du monde par la *τύχη*, opposée aux dieux, *Hécube* 491 et *Héraclès* 21, 1357. Cf. aussi *Héraclès* 505

sqq. et Hécube 627 et 285; Hér. 236 et Héc. 1238; Hér. 333 et Héc. 238.—L' Hécube a du être précédée par la Polyxène de Sophocle, comme l' Héraclès par les Trachiniennes».

Καὶ ὁ Parmentier ὀρθῶς νομίζει ὅτι τὸ χωρίον τῶν Νεφελῶν τοῦ Ἀριστοφάνους (στ. 1165—1166)

ὦ τέκνον, ὦ παῖ, ἔξελθ' οἴκων,

ἄϊε σοῦ πατρός.

εἶνε παρῳδία τοῦ χωρίου τῆς Ἑκάβης (στ. 171—174)

. ὦ τέκνον, ὦ παῖ,

δυστανοτάτας [ματέρως], ἔξελθ' ἔξελθ'

οἴκων· ἄϊε ματέρος αὐδάν.

Τὸ παρῳδούμενον χωρίον τῆς Ἑκάβης δηλοῖ ὅτι πάντως τὸ δράμα τοῦτο ἐδιδάχθη πρὸ τῶν Νεφελῶν (423). Ἀλλὰ τὸ χωρίον τῶν Ἀχαρνέων (στ. 484)

ἔστηκας; οὐκ εἰ καταπιὼν Εὐριπίδην;

παρῳδεῖ, νομίζω, ἄνευ ἀμφιβολίας, ὥς εἶπον ἀνωτέρω (σ. 192), τὴν ἀρχὴν τοῦ 577 καὶ τοῦ 579 στίχου τῆς Ἑκάβης. Πρὸς δὲ τῇ παρῳδίᾳ αὐτῇ ὑπάρχουσιν ἐν τοῖς Ἀχαρνέυσιν καὶ ἄλλα χωρία, ἅτινα εἶνε πεποιημένα κατὰ μίμησιν ἢ παρῳδιᾶν χωρίων τῆς Ἑκάβης. Οἷον ὁ Πολυμήστορ λέγει Ἑκ. 1255

οἷμοι τέκνων τῶνδ' ὀμμάτων τ' ἐμῶν τάλας

ὁ δὲ Ἀριστοφάνης μιμούμενος λέγει Ἀχ. 210

. . . οἷμοι τάλας τῶν ἐτῶν τῶν ἐμῶν.

Ὁ χορὸς λέγει Ἑκ. 105—106

ἀλλ' ἀγγελίας βάρος ἀραμένη

μέγα σοί τε, γύναι, κήρυξ ἀχέων.

Ὁ δὲ Ἀριστοφάνης Ἀχ. 1083 ποιεῖ τὸν Λάμαχον λέγοντα

οἶαν ὁ κήρυξ ἀγγελίαν ἡγγεῖλέ μοι.

Ὡσαύτως ὁ χορὸς ἀκούων τὴν οἰμωγὴν τοῦ τυφλουμένου ἐν τῇ σκηνῇ Πολυμήστορος ἐρωτᾷ Ἑκ. 1036

ἡκούσατ' ἀνδρὸς Θρηκὸς οἰμωγὴν, φίλοι;

Καὶ ἐν Ἀχαρνέυσιν ὁ χορὸς ἀκούων τοῦ Δικαιοπόλιδος λέγοντος «εὐφημεῖτε, εὐφημεῖτε» λέγει ἐρωτῶν ἅμα 238

σίγα πᾶς. ἡκούσατ', ἄνδρες, ἄρα τῆς εὐφημίας;

Τὸ δ' ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ στίχου «οἶγα πᾶς» εἶνε μὲν σὺνήθες ἐν ταῖς θυσίαις, ἀλλὰ παρῳδεῖ καὶ τοῦτο τὸ ἐν τῷ 532 στίχῳ τῆς Ἑκάβης «οἶγα πᾶς ἔστω λεῶς». Ἐν δὲ τῷ τέλει τοῦ ἐπομένου 239 καὶ ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ ἑξῆς 240 στίχου λέγει ὁ Ἀριστοφάνης «ἀλλὰ δεῦρο πᾶς | ἐκ-

ποδῶν», ὅπερ μιμεῖται ὠσαύτως τὸ ἐν Ἑκάβῃ 1054 «ἀλλ' ἐκποδῶν ἄπειμι».

Ἐν τῇ Ἑκάβῃ 1136—1137 φέρεται

... ἀνθ' ὅτου δ' ἔκτεινά νιν, | ἄκουσον,

ἐν δὲ τοῖς Ἀχαρνεῦσι 294 κατὰ μίμησιν ἀπαντᾷ

ἀντὶ δ' ὧν ἐσπείσάμην, ἀκούσαι· ἀλλ' ἀκούσατε

(πρβ. ἐν τούτοις καὶ τὸ «ἐσπείσά-μην» κατὰ τὸ «ἔκτεινά νιν». Πρβ. προσέτι καὶ Ἑκ. 787—788 «ἀλλ' ὧνπερ οὖνεκ' ἄμφι σὸν πίπτω γό-
νυ, | ἄκουσον»).

Ὁ Πολυμήστωρ τυφλωθεὶς ὑπὸ τῶν Τρωάδων κραυγάζει Ἑκ. 1089 κῆξ.

αἰαί, ἰὼ Θρήκης λογχοφόρον ἔνο-

πλον εὖιππον Ἄρει κάτοχον γένος.

ἰὼ Ἀχαιοί, ἰὼ Ἀτρεΐδαι, βοὰν βοὰν ἀντῶ, βοὰν. | κτέ.

Ὁ δὲ Ἀγαμέμνων ἀκούσας τοῦ Πολυμήστορος καλοῦντος εἰς βοήθειαν προσέροχεται καὶ λέγει 1109

κραυγῆς ἀκούσας ἦλθον· . . .

Ἐν τοῖς Ἀχαρνεῦσι τὸ πρῶτον ἡμιχόριον βοᾷ 566 κῆξ.

ἰὼ Λάμαχ', ὦ βλέπων ἀστραπάς,

βοήθησον, ὦ γοργολόφα, φανείς,

ἰὼ Λάμαχ', ὦ φίλ', ὦ φυλέτα· | κτλ.

Ὁ δὲ Λάμαχος ἀκούσας προσέροχεται, ὥς ὁ Ἀγαμέμνων ἐν τῇ Ἑκάβῃ, καὶ λέγει 572

πόθεν βοῆς ἤκουσα πολεμιστηρίας;

Σημειωτέον δὲ ὅτι τὸ ἰὼ Λάμαχ(ε) ἀντιστοιχεῖ, ὥς νομίζω, πρὸς τὸ ἰὼ Ἀχαιοί, διότι ὁ Ἀριστοφάνης παίζειν πρὸς τὸν πόλεμον, τὸν Λάμαχον καὶ τοὺς Ἀχαιοὺς λέγει Ἀχ. 1080

ἰὼ στράτευμα πολεμολαμαχαϊκόν.

Τοῦτο δὲ εἶνε παραβλητέον πρὸς τὰ τῆς Ἑκάβης 287 «... ἐλθὼν δ' εἰς Ἀχαιικὸν στρατόν», καὶ 521 «... ὄχλος πᾶς Ἀχαιικοῦ στρατοῦ», καὶ 510 «λεὼς Ἀχαιικός».

Ὁ Εὐριπίδης εἰσάγει τὴν Πολυξένην λέγουσαν πρὸς τὴν Ἑκάβην 409—410

ἀλλ' ὦ φίλη μοι μήτερο, ἡδίστην χέρα | δὸς

ὁ δὲ Ἀριστοφάνης παρῳδῶν ποιεῖ τὴν θυγατέρα τοῦ Δικαιοπόλιδος λέγουσαν πρὸς τὴν μητέρα αὐτῆς

ὦ μήτερο, ἀνάδος δεῦρο τὴν ἐτνήρυσιν, | κτέ.

Παρῳδῶν τραγικὰς ῥήσεις ἀγγέλων ὁ Ἀριστοφάνης Ἀχ. 1174

κἔξ. ποιεῖ καὶ αὐτὸς ἄγγελον διηγούμενον τὸ πάθημα τοῦ Λαυαχοῦ καὶ λέγοντα πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τάδε

1182 πτίλον δὲ τὸ μέγα κομπολακύθου κλάσας
πρὸς ταῖς πέτραισι δεινὸν ἐξηύδα μέλος·
ὃ κλεινὸν ὄμμα, νῦν πανύστατον σ' ἰδὼν

1185 λείπω φάος γε τοῦμόν' οὐκέτ' εἰμ' ἐγώ.
τοσαῦτα λέξας εἰς ὄδροορράαν πεσὼν | κλπ.

Ὁ 1185 στίχος εἶνε οὕτω παραδεδομένος, μόνον δ' ἐν τῷ R κώδικι παραλείπεται ὁ «γε». Ἄλλ' ὁ Nauck μετέβαλε τὸ «(γε) τοῦμόν» εἰς τὸ «τόδ'», ὁ δὲ Meineke προσέθηκε τὸ «οὐδὲν» μετὰ τὸ «οὐκέτ'», οὕτω δ' ὁ στίχος ὑπὸ νεωτέρων ἐκδοτῶν γράφεται

λείπω φάος τόδ'· οὐκέτ' <οὐδὲν> εἰμ' ἐγώ.

Ἄλλ' ἴδωμεν, τί εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν παρῳδῶν ὁ Ἀριστοφάνης, καὶ ἂν εἶνε ἀναγκαῖον νὰ προνεχθῇ ἄλλως ὁ στίχος. Εἶνε γνωστὸν ὅτι ὁ 1182 καὶ 1183 στίχος παρῳδοῦσι δύο στίχους, τὸν 1238 καὶ τὸν 1239 ἐκ τῆς ῥήσεως τοῦ ἀγγέλου ἐν τῷ Ἰππολύτῳ τοῦ Εὐριπίδου

σποδοῦμενος μὲν πρὸς πέτραις φίλον κάρα,
θραύων δὲ σάρκας, δεινὰ δ' ἐξαυδῶν κλύειν

νομίζω δ' ὅτι τὸ Ἀριστοφάνειον «δεινὸν ἐξηύδα μέλος» εἶνε παρῳδία ἅμα καὶ τοῦ «δεινὰ δ' ἐξαυδῶν» καὶ τοῦ ἐν τῇ αὐτῇ ῥήσει τοῦ Εὐριπίδειου ἀγγέλου 1178 στίχου «... ταῦτόν δακρύων ἔχων μέλος», ἐξ οὗ παρέλαβεν ὁ κωμικὸς τὴν τελευταίαν λέξιν «μέλος». Πρὸς δὲ τούτοις ἔχω τὴν γνώμην ὅτι καὶ τὸ ἐν στίχῳ 1184 τῶν Ἀχαρνέων «ὃ κλεινόν» εἶνε εἰλημμένον ἐκ τοῦ ὡσαύτως ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ 1459 στίχου τοῦ Ἰππολύτου «ὃ κλείν'...», οὕτω δ' εἶπεν ὁ Ἀριστοφάνης «ὃ κλεινὸν ὄμμα» παρῳδῶν ἅμα καὶ τὸ ἐν **Ἑκάβῃ** 1055 ἀπαντῶν «λαμπρὸν ὄμμα» (πρβ. καὶ Ἀριστοφ. Ἑκκλ. 1 «ὃ λαμπρὸν ὄμμα»).

Ὡσαύτως δ' ἐκ τῆς **Ἑκάβης** 411 παρέλαβεν ὁ Ἀριστοφάνης αὐταῖς λέξεσι τὸ ἐν Ἀχ. 1184 «νῦν πανύστατον» (πρβ. καὶ Ἡρ. 513 «πανύστατον νῦν»), καὶ τῆς αὐτῆς Ἑκάβης παρῳδῆσε τὸ ἐν στ. 367—368 «ἀφήμ' ὀμμάτων ἐλεύθερον | φέγγος τόδ'» μετὰ τοῦ εἰρημένου ὑπὸ τοῦ Εὐριπίδου ἐν **Ἡρακλεῖ** 1348 «ἐκλιπὼν φάος», ποιήσας τὸ ἐν Ἀχαρνέυσι 1185 «λείπω φάος τόδ'» (κατὰ τὴν διόρθωσιν τοῦ Nauck).

Πρὸς δ' ἔτι καὶ ὁ 1185 στίχος τῶν Ἀχαρνέων

τοσαῦτα λέξας εἰς ὄδροορράαν πεσὼν

ἐποιήθη, ὡς νομίζω, ἵνα παρῳδήσῃ τὸ ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ 542 στίχου τῆς Ἑκάβης «τοσαῦτ' ἔλεξε» καὶ τὰς τρεῖς τελευταῖας λέξεις τοῦ 1025 στίχου τοῦ αὐτοῦ δράματος

ἀλίμενόν τις ὥς εἰς ἄντλον πεσών,
 παραβλητέα δ' εἶνε πρὸς τούτοις τῆς Ἑκάβης καὶ τῶν Ἀχαρνέων καὶ
 τάδε τὰ χωρία: Ἑκ. 750 «τί στρέφω τάδε;» καὶ Ἀχ. 385 «τί ταῦτα
 στρέφεις...;» (ἴδ. ἀνωτέρω σ. 178), Ἑκ. 953 «φιλιτάτη δὲ σὺ» καὶ
 Ἀχ. 885 «ὦ φιλιτάτη σύ», Ἑκ. 846 «δεινὸν γε, θνητοῖς κτέ.» καὶ Ἀχ.
 352 «δεινὸν γὰρ κτέ.», Ἑκ. 952 «ὦ φίλιπα! ἀνδρῶν Πρίαμε, φιλιτάτη
 δὲ σὺ» καὶ 982—983 «φίλη μὲν εἶ σύ, προσφιλὲς δέ μοι τόδε | στρά-
 τευμ' Ἀχαιῶν» καὶ Ἀχ. 729—730 «ἀγορὰ... Μεγαρεῦσιν φίλα· | ἐπό-
 θουν τυ ναὶ τὸν φίλιον».

Ὅτι καὶ ὁ Ἡρακλῆς ἐποιήθη καὶ ἐδιδάχθη ὑπὸ τοῦ Εὐριπίδου
 πρὸ τῶν Ἀχαρνέων, δεικνύουσι κατ' ἐμὲ μάλιστα τὰ ἐξῆς. Ἡ γυνὴ τοῦ
 Ἡρακλέους **Μεγάρα** παρακαλεῖ τὸν Λύκον, ὅπως ἐπιτρέψῃ νὰ ἐνδύσῃ
 τὰ μελλοθάνατα αὐτῆς τέκνα νεκρικὴν στολὴν Ἡρ. 329

κόσμον πάρες μοι παισὶ προσθεῖναι νεκρῶν | κλπ.

Ὁ Λύκος συναινεῖ λέγων 333—335

κοσμεῖσθ' ἔσω μολόντες· οὐ φθονῶ πέπλων.

ὅταν δὲ κόσμον περιβάλησθε σώμασιν,

ἤξω πρὸς ὑμᾶς νερτέρᾳ δώσων χθονί.

Ἡ δὲ Μεγάρα λέγει πρὸς τὰ τέκνα αὐτῆς 336—337

ὦ τέκν', ὁμαρτεῖτ' ἀθλίῳ μητρὸς ποδὶ

πατρῶον ἐς μέλαθρον,

Ταῦτα μιμούμενος καὶ παρωδῶν ἅμα ὁ Ἀριστοφάνης εἰσάγει εἰς
 τοὺς Ἀχαρνέας τὸν **Μεγαρέα** σκευάζοντα τὰ δύο κοράσια αὐτοῦ ὥς
 χοιρίδια καὶ φέροντα αὐτὰ ἐντὸς σάκκου εἰς τὴν ἀγορὰν τῶν Ἀθηνῶν,
 ἵνα πωλήσῃ πρὸς τὸν Δικαιόπολιν. Ὡς δὲ λέγει ἡ **Μεγάρα** «ὦ τέκν',
 ὁμαρτεῖτ' ἀθλίῳ μητρὸς ποδὶ | πατρῶον ἐς μέλαθρον», οὕτω λέγει καὶ
 ὁ **Μεγαρεὺς** Ἀχ. 731—732

ἀλλ' ὦ πόνηρα κόρι' ἀθλίῳ πατρὸς,

ἄμβατε ποττὰν μάδδαν,

ὅταν δὲ σκευάξῃ τὰ κοράσια, λέγει πρὸς αὐτὰ

740 περίθεσθε τάσδε τὰς ὀπλὰς τῶν χοιρίων.

744 ἀλλ' ἀμφίθεσθε καὶ ταδί τὰ ρυγχία,

κῆπειτεν εἰς τὸν σάκκον ὧδ' εἰσβαίνετε.

Ποβ. ἰδίᾳ ἐν τούτοις τάδε: **Μεγάρα** Εὐριπ., **Μεγαρεὺς** Ἀριστοφ. «ὦ
 τέκν'» Εὐριπ., «ὦ... κόρι'» Ἀριστοφ. «ἀθλίῳ μητρὸς ποδὶ» Εὐριπ.,
 «ἀθλίῳ πατρὸς» Ἀριστοφ. «κόσμον παισὶ προσθεῖναι νεκρῶν» καὶ
 «ἔταν δὲ κόσμον περιβάλησθε σώμασιν» Εὐριπ., «περίθεσθε τάσδε τὰς
 ὀπλὰς τῶν χοιρίων» καὶ «ἀμφίθεσθε καὶ ταδί τὰ ρυγχία» Ἀριστοφ.

«κοσμεῖσθ' ἔσω μολόντες» Εὐριπ., «ἀμφίθεσθε... κῆπαιτεν εἰς τὸν σάκκον ὧδ' εἰσβαίνετε» Ἀριστοφ. Ἀντὶ δὲ τοῦ Εὐριπιδείου «ὀμαρτεῖτ'... πατροφόν ἐς μέλαθρον» εἶπεν ὁ κωμικὸς «ἄμβατε ποττὰν μᾶδδαν».

Ὁ Ἡρακλῆς ἐρχόμενος εἰς τὴν οἰκίαν αὐτοῦ λέγει Ἡρ. 523—524

ὦ, χαῖρε, μέλαθρον πρόπυλά θ' ἐστίας ἐμῆς,

ὥς ἄσμενός σ' ἐσεῖδον ἐς φάος μολών.

Καὶ ὁ Δικαιοπόλις ἄδων τὸ φαλλικὸν Ἀχ. 263 κῆξ. «Φαλῆς, ἐταῖρε Βακχίου, κλπ.» λέγει 266—267

ἔκτω σ' ἔτει προσεῖπον εἰς | τὸν δῆμον ἐλθὼν ἄσμενος,
ἐνθα προβ. «ἄσμενος» Εὐριπ. καὶ Ἀριστοφ., «σ' ἐσεῖδον» Εὐριπ., «σ'... προσεῖπον» Ἀριστοφ., «ἐς φάος μολών» Εὐριπ., «εἰς τὸν δῆμον ἐλθὼν» Ἀριστοφ. Πρὸς δὲ τὸν Εὐριπίδειον 523 στίχον «ὦ, χαῖρε, μέλαθρον κλπ.» δύναται νὰ παραβληθῇ ὁ 729 τῶν Ἀχαρνέων «ἀγορὰ ἢ Ἀθάναις, χαῖρε, κλπ.».

Ὁ Δικαιοπόλις ἐκφέρων ἐπίζηνον λέγει πρὸς τὸν χορὸν Ἀχ. 366

ἰδοὺ θέασαι, τὸ μὲν ἐπίζηγον τοδί,

ὅπερ εἶνε παρωδία τοῦ 1131 στίχου τοῦ Ἡρακλέους

ἰδοὺ θέασαι τάδε τέκνων πεσῆμματα

(προβ. καὶ Ἀριστοφ. Ἰππ. 997 «ἰδοὺ θέασαι, κοῦχ ἅπαντας ἐκφέρω»).

Ὁ Ἡρακλῆς λέγει παρὰ τῷ Εὐριπίδῃ 1146

οἷμοι· τί δῆτα φεῖδομαι ψυχῆς ἐμῆς | . . . ;

καὶ ὁ χορὸς λέγει ἐν Ἀχαρνέυσι 319

εἰπέ μοι, τί φειδόμεσθα τῶν λίθων, ὦ δημότα· | . . . ;

Ἐν τοῖς ἔμπροσθεν (σ. 192) ἔδειξα ὅτι ὁ 487 στίχος τῶν Ἀχαρνέων «... εἰποῦσ' ἄττ' ἂν αὐτῇ σοὶ δοκῇ» παρωδεῖ τὸν 279 στίχον τοῦ Ἡρακλέους «... ἦν τί σοι δοκῶ λέγειν». Προβ. προσέτι Ἡρ. 1418 «πρόβαινε» καὶ Ἀχ. 483 «πρόβαινέ νυν» (ἴδ. σ. 192), Ἡρ. 1130 «ἀπωλόμεσθα» καὶ Ἀχ. 333 «ὥς ἀπωλόμεσθ'», Ἡρ. 1129 «τὴν θεὸν εἰσας...» καὶ Ἀχ. 305 «... τοὺς μὲν Λάκωνας ἐκποδὼν εἰσάσατε», Ἡρ. 1348 «ἐκλιπὼν φάος» καὶ Ἀχ. 1185 «λείπω φάος» (ἴδ. ἀνωτέρω σ. 196).

Ὁ Εὐριπίδης ποιεῖ τὸν Ἡρακλέα λέγοντα Ἡρ. 1302 κῆξ. ὅτι αἰτία τῶν κακῶν ἐγένετο αὐτῷ ἡ Ἡρα ἔνεκα ζηλοτυπίας (1307—1310)

τοιαύτη θεῶ

τίς ἂν προσεύχοιθ'; ἡ γυναικὸς οὖνεκα

λέκτρων φθογοῦσα Ζηγὶ τοὺς εὐεργέτας

Ἑλλάδος ἀπώλεσ' οὐδὲν ὄντας αἰτίους.

Ταῦτα ἔχων πρὸ ὀφθαλμῶν ὁ Ἀριστοφάνης λέγει ὅτι αἰτίαι τοῦ Πε-

λοποννησιακοῦ πολέμου ἐγένοντο τρεῖς κοιναὶ γυναῖκες, ἡ Σιμαίθα καὶ δύο ἑταῖραι τῆς Ἀσπασίας, Ἀχ. 524 κῆξ.

πόρνην δὲ Σιμαίθαν ἰόντες Μέγαράδε
νεκνίαι κλέπτουσι μεθυσκοῦνταβοί·
κᾶθ' οἱ Μεγαρῆς ὁδύναις πεφυσιγγωμένοι
ἀντεξέκλεψαν Ἀσπασίας πόρνα δύο·
κάντεϋθεν ἀρχὴ τοῦ πολέμου κατερράγη
Ἑλλησι πᾶσιν ἐκ τριῶν λαϊκαστριῶν.
ἐντεϋθεν ὄργῃ Περικλέης οὐλύμπιος
ῥστραπτ', ἐθρόντα, ξυνεκύκα τὴν Ἑλλάδα | κλπ.

Τίνι δὲν εἶνε φανερὰ ἡ μίμησις τοῦ Εὐριπιδείου χωρίου ὑπὸ τοῦ Ἀριστοφάνους; Ἡ Ἦρα ἐγένετο αἰτία τῶν κακῶν τῷ Ἡρακλεῖ ἐκ ζηλοτυπίας, διότι ὁ Ζεὺς μιγείς τῇ Ἀλκμήνῃ ἐγέννησεν αὐτόν. Ἡ Σιμαίθα καὶ δύο ἑταῖραι τῆς Ἀσπασίας, τῆς γυναικὸς τοῦ Περικλέους, ἐγένοντο αἰτίαι, ὥστε «ἀρχὴ τοῦ πολέμου κατερράγη Ἑλλησι πᾶσιν» κατὰ τὸν Ἀριστοφάνη. Ἀλλ' ὁ Ὀλύμπιος Περικλῆς λέγεται ὑπὸ τοῦ κωμικοῦ ποιητοῦ Κρατίνου «σχινοκέφαλος Ζεὺς» (Πλούτ. Περ. 13), ἡ Ἀσπασία «ἐν δὲ ταῖς κωμωδίαις Ὀμφάλη τε νέα καὶ Δηϊάνειρα καὶ πάλιν Ἦρα προσαγορεύεται. Κρατίνος δ' ἀντικρυς παλλακὴν αὐτὴν εἶρηκεν ἐν τούτοις»

Ἦραν τέ οἱ Ἀσπασίαν τίττει Καταπυγούνη
παλλακὴν κυνώπιδα».

(Πλούτ. αὐτότι 24). Σημειωτέον δὲ ὅτι ἐν τοῖς κατελεχθεῖσιν ἤδη στίχοις 1309 καὶ 1310 τοῦ Ἡρακλέους λέγεται ὅτι ἡ Ἦρα «τοὺς εὐεργέτας | Ἑλλάδος ἀπώλεσ' οὐδὲν ὄντας αἰτίους». Ὁ Εὐριπίδης εὐεργέτας Ἑλλάδος οὐδὲν ὄντας αἰτίους καλεῖ τὸν Ἡρακλέα, τὸν ἥρωα τῶν Δωριέων. Καὶ ὁ Δικαιοπόλις ἐν Ἀχαρνέσιν συνάψας σπονδὰς πρὸς τοὺς Λάκωνας ὑπερμαχεῖ αὐτῶν λέγων 309—310

οἶδ' ἐγὼ καὶ τοὺς Λάκωνας, οἷς ἄγαν ἐγκείμεθα,
οὐχ ἀπάντων ὄντας ἡμῖν αἰτίους τῶν πραγμάτων.

Ὡς δὲ ὁ Δωριεὺς Ἡρακλῆς εἶνε ἀνάιτιος, οὕτω καὶ οἱ Δωριεῖς Λάκωνες δὲν εἶνε ἀπάντων τῶν κακῶν αἰτιοὶ τοῖς Ἀθηναίοις. Ὁ Ἀριστοφάνης ἄρα κατὰ τὴν γνώμην μου εἶπε τὸ «οὐχ ἀπάντων ὄντας... αἰτίους» κατὰ τὸ τοῦ Εὐριπίδου «οὐδὲν ὄντας αἰτίους». Πάντως δ' ἐν Ἡρακλεῖ 217 κῆξ. ὁ Εὐριπίδης ψέγει τοὺς Θηβαίους εἰσάγων τὸν πατέρα τοῦ Ἡρακλέους Ἀμφιτρυῶνα ὀνειδίζοντα αὐτοῖς, ὅτι οὐδεμίαν παρῆχουσι βοήθειαν πρὸς τὸν Ἡρακλέα καὶ τὰ τέκνα αὐτοῦ, εἰ καὶ ὁ Ἡρακλῆς ἡλευθέρωσε τὰς Θήβας μόνος συνάψας μάχην πρὸς τοὺς Μινύας.

Διατί ψέγει τοὺς Θηβαίους ὁ Εὐριπίδης; Διατί ὁ Ἀθηναῖος Θησεὺς λέγει πρὸς τὸν Δωριέα Ἡρακλέα νὰ καταλίπῃ τὰς Θήβας καὶ νὰ ἔλθῃ μετ' αὐτοῦ εἰς Ἀθήνας, ὅπου, ἀγνισθεὶς τοῦ μιάσματος, θὰ ἔχη τιμὰς καὶ ζῶν καὶ ἀποθανὼν ἔνεκα τῆς πρὸς τὸν Θησέα εὐεργεσίας; Ἡρ. 1322 κξ.

Θήβας μὲν οὖν ἔκλειπε τοῦ νόμου χάριν,
ἔπου δ' ἅμ' ἡμῖν πρὸς πόλισμα Παλλάδος.

ἐκεῖ χέρας σὰς ἀγνίσας μιάσματος,

δόμους τε δώσω χρημάτων τ' ἐμὼν μέρος. | κλπ.

Ὁ Ἀθηναῖος ποιητὴς διὰ τοῦ προσώπου τοῦ Θησέως συμβουλεύει τοῖς Λακεδαιμονίοις νὰ καταλίπωσι τοὺς Θηβαίους καὶ νὰ ἔλθωσιν εἰς σύμβασιν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, ἐνθυμούμενοι τὰ κοινὰ κατὰ τῶν βαρβάρων ἔργα (πρβ. Θουκ. Α', 73—78), ὧν δὲν μετέσχον οἱ Θηβαῖοι καὶ οἱ ἄλλοι Βοιωτοὶ μηδίσαντες πλὴν τῶν Πλαταιέων. Διὰ δὲ τοῦ μιάσματος τοῦ Ἡρακλέους, ὅστις ἀπέκτεινεν ἐν Θήβαις τὰ τέκνα καὶ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ παρὰ τὸν βωμὸν τῆς οἰκίας, ὑποδηλοῖ, ὥς νομίζω, ὁ ποιητὴς τὸ μίasma τῶν Λακεδαιμονίων, οἵτινες χάριν τῶν Θηβαίων καὶ παρακινούμενοι ὑπ' αὐτῶν ἐφόνευσαν τοὺς παραδοθέντας ἔνεκα τῶν ἐκ τῆς πολιορκίας δεινῶν Πλαταιεὺς κατὰ τὸ θέρος τοῦ 427 ἔτους (Θουκ. Γ', 52—68). Εἶπον δὲ τότε οἱ Πλαταιεὺς πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους δικαστὰς πρὸς πολλοῖς ἄλλοις καὶ τάδε (Θουκ. Γ', 59, 2): «ἡμεῖς τε . . . αἰτούμεθα ὑμᾶς, θεοὺς τοὺς δημοβόμους καὶ κοινούς τῶν Ἑλλήνων ἐπιβοώμενοι, πείσαι τάδε, προφερόμενοί <θ>» ὄρκους, οὓς οἱ πατέρες ὑμῶν ὤμοσαν, μὴ ἀμνημονεῖν, ἱκέται γιγνόμεθα ὑμῶν τῶν πατρῶων τάφων καὶ ἐπικαλούμεθα τοὺς κεκμηχότας μὴ γενέσθαι ὑπὸ Θηβαίοις . . . ἡμέρας τε ἀναμνησκόμεν ἐκείνης, ἣ τὰ λαμπρότατα μετ' αὐτῶν πράξαντες, νῦν ἐν τῇδε τὰ δεινότατα κινδυνεύομεν παθεῖν».

Εἰς τοῦτο τὸ γεγονός εἶνε δυνατόν νὰ ἀναφέρονται οἱ ἐν τῇ Ἡρακλεῖ πολιτικοὶ ὑπαινιγμοὶ τοῦ ποιητοῦ ἐν ἔτει 426, ὅτε, ὥς νομίζω, ἐδιδάχθη τὸ δράμα. Ὀλίγῳ δ' ὕστερον ἐν τοῖς Ληναίοις τοῦ 425 ἔτους ἐτόλμησεν ὁ Ἀριστοφάνης διὰ τῶν Ἀχαρνέων νὰ συνηγορήσῃ ὑπὲρ εἰρήνης πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους, ἔχων πρὸ ὀφθαλμῶν καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ Εὐριπίδου λεγόμενα ἐν τῇ Ἡρακλεῖ.

Ἄξιον δὲ παρατηρήσεως εἶνε καὶ τὸδε. Κατὰ τὸν Εὐριπίδην ἐν Ἡρακλεῖ ἡ Ἥρα ἀπέστειλε μετὰ τῆς Ἰριδος τὴν Λύσσαν, ἣν αὕτη εἰσελθοῦσα εἰς τὸ στέγνον τοῦ Ἡρακλέους ποιήσῃ τὸν ἥρωα νὰ φονεύσῃ τὰ τέκνα καὶ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ. Καὶ ὁ Ζεὺς Περικλῆς ἐλέγετο ὅτι

χαριζόμενος τῇ Ἦρᾳ Ἀσπασίᾳ ἐψηφίσατο τὸν πρὸς τοὺς Σαμίους πόλεμον (Πλούτ. Περ. 24 καὶ 25), καὶ κατὰ τὸν Ἀριστοφάνη ἐν Ἀχαρνέσιν καὶ τὸ Μεγαρέων ψήφισμα (ἴδ. καὶ Πλούτ. Περ. 30). Ἡ Ἦρα κατὰ τὸν Εὐριπίδην γίνεται αἰτία τοῦ φρόνου καὶ τῆς Μεγάρως ὑπὸ τοῦ Ἡρακλέους, καὶ ἡ Ἦρα Ἀσπασία προκαλεῖται τὸ Μεγαρέων ψήφισμα.

Οὐχὶ τυχαῖος κατ' ἐμὲ εἶνε ὁ περὶ τῶν τόξων λόγος ἐν Ἡρακλεῖ καὶ Ἐκάβῃ τοῦ Εὐριπίδου καὶ ἐν Ἀχαρνέσιν τοῦ Ἀριστοφάνους. Ἐν Ἡρακλεῖ 151 κῆξ. ὁ Λύκος κατηγορεῖ τοῦ Ἡρακλέους ἄλλα τε καὶ ὅτι μαχόμενος «τόξ' ἔχων, | κάκιστον ὄπλον, τῇ φυγῇ πρόχειρος ἦν. | ἀνδρὸς δ' ἔλεγχος οὐχὶ τόξ' εὐψυχίας» (160—163). Ἀπαντῶν δ' εἰς ταῦτα ὁ Ἀμφιτρώων 188 κῆξ. ἐπαινεῖ τὰ τόξα «τὸ πάνσοφον δ' εὖρημα, τοξήρη σάγη» κτλ. Ὡσαύτως δ' ἐν Ἐκάβῃ 464—465 ὁ χορὸς λέγει «Ἀρτέμιδος θεᾶς | χρυσέαν ἄμπυκα τόξα τ' εὐλογήσω». Καὶ ὁ Ἀριστοφάνης ἔχων ταῦτα πρὸ ὀφθαλμῶν λέγει Ἀχ. 706—712

ὥστ' ἐγὼ μὲν ἠλέησα κάπομορξάμην ἰδὼν
 ἄνδρα πρεσβύτην ὑπ' ἀνδρὸς τοξότου κυκώμενον,
 ὃς μὰ τὴν Δήμητρ', ἐκείνος ἦνίκα' ἦν Θουκυδίδης,
 οὐδ' ἂν αὐτὴν τὴν Ἀχαιᾶν ῥαδίως ἠνέσχετο,
 ἀλλὰ κατεπάλασε μὲν <γ'> ἂν πρῶτον Εὐάθλους δέκα,
 κατεβόησε δ' ἂν κεκραγῶς τοξότας τριχιλίους,
 περιετόξευσεν δ' ἂν αὐτοῦ τοῦ πατρὸς τοὺς ξυγγενεῖς.

Τὴν ἐν τῷ 709 στίχῳ Ἀχαιᾶν (ἢ κατὰ τινας κώδικας Ἀχαιᾶν) τὰ σχόλια ἐξηγοῦνται Δήμητρα. Ἀλλὰ κατὰ τὴν γνώμην μου ὁ Ἀριστοφάνης ἔγραψεν Ἀφαιᾶν, νοῶν τὴν ἐν Αἰγίνῃ λατρευομένην θεάν. Δὲν γινώσκω, ἂν ὑπ' ἄλλου τινὸς προεαῖθη ἡ μεταβολὴ τοῦ Ἀχαιᾶν εἰς Ἀφαιᾶν, καὶ ἂν ἐδηλώθη ἡ σχέσις τῆς Ἀφαιᾶς πρὸς τὰ τόξα, ὡς θὰ εἴπω ἐν τοῖς ἐξῆς.

Ὁ Πανσανίας λέγει Β', 30, 3 «ἐν Αἰγίνῃ δὲ πρὸς τὸ ὄρος τοῦ Πανελληνίου Διὸς ἰοῦσιν, ἔστιν Ἀφαιᾶς ἱερόν, ἐς ἣν καὶ Πίνδαρος ἄσμα Αἰγινῆταις ἐποίησε. φασὶ δὲ οἱ Κρήτες . . . Διὸς καὶ Κάρμης τῆς Εὐδούλου Βοιτόμαριν γενέσθαι· χαίρειν δὲ αὐτὴν δρόμοις τε καὶ θήραις καὶ Ἀρτέμιδι μάλιστα φίλην εἶναι. Μίνω δ' ἐρασθέντα φεύγουσα ἔρριψεν ἑαυτὴν ἐς δίκτυον ἀφεμένα ἐπ' ἰχθύων θήρᾳ. ταύτην μὲν θεὸν ἐποίησεν Ἀρτεμις, σέβουσι δὲ οὐ Κρήτες μόνον ἀλλὰ καὶ Αἰγινῆται, λέγοντες φαίνεσθαι σφίσιν ἐν τῇ νήσῳ τὴν Βοιτόμαριν. ἐπικληταὶ δὲ οἱ παρὰ τὴν Αἰγινῆταις ἔστιν Ἀφαιᾶ καὶ Δίκτυνη ἐν Κρήτῃ». Παρ' Ἀντωνίνῳ τῷ Λιβεραλίῳ φέρεται καὶ ἡ ψευδὴς ἐτυμολογία τοῦ ὀνόματος Ἀφαιᾶ παρὰ

τὸ ἀφανὲς κεφ. 40 «... ἐκφυγοῦσα δὲ Μίνωα ἐξίκετο ἡ Βριτόμαρτις εἰς Αἴγιναν ἐν πλοίῳ σὺν ἀνδρὶ ἀλειεῖ Ἀνδρομήδει. καὶ ὁ μὲν αὐτῇ ἐνεχείρησεν ὀρεγόμενος μιχθῆναι, ἡ δὲ Βριτόμαρτις ἀποθᾶσα ἐκ τοῦ πλοίου κατέφυγεν εἰς ἄλσος, ὅθι περ ἐστὶ νῦν αὐτῆς τὸ ἱερόν, κἀνταῦθα ἐγένετο ἀφανὲς καὶ ὠνόμασαν αὐτὴν Ἀφαίαν (ὁ κῶδιξ αφαιαν ἄνευ τόνου) κλπ.».

Ὁ ἐν Αἰγίνῃ ναὸς τῆς Ἀφαίας, οὗ σφύζονται νῦν κατὰ χώραν λείψανα, τὰ δὲ ὀνομαστά ἐναέτια κεῖνται ἐν τῇ Γλυπτοθήκῃ τοῦ Μονάχου, ἐνομίσθη πρότερον ὅτι ἦτο ναὸς τοῦ Πανελληνίου Διὸς ἢ τῆς Ἀθηνᾶς, ἀλλ' ἐν ἔτει 1901, εὐρεθείσης ἐπιγραφῆς κατὰ τὰς γενομένας ἀνασκαφὰς ὑπὸ τοῦ Furtwängler, ἀπεδόθη ἀσφαλῶς εἰς τὴν Ἀφαίαν (ἴδ. Furtwängler ἐν Sitzungsber. d. Münch. Akad. 1901, σ. 372 καὶ ἐν Rhein. Mus. 1902, σ. 252 κῆξ. IG 4, 1580). Αὕτη δ' ἐσχετίσθη ἢ ἐταυτίσθη ὑπὸ τῶν ἀρχαίων πρὸς τὴν Βριτόμαρτιν καὶ τὴν Δίκτυναν καὶ τὴν Ἀρτεμιν (πρβ. Ἡσύχ. «Ἀφαία· ἡ Δίκτυνα καὶ ἡ Ἀρτεμις»), καὶ εἰκονίζετο πιθανῶς καὶ αὐτὴ ὡς τοξότις θεά, διὸ καὶ ὁ Ἀριστοφάνης ποιεῖται μνεῖαν αὐτῆς ἐν τῷ περὶ τόξων λόγῳ. Ἐν τοῖς Σχολίοις εἰς Ἀχ. 710 φέρεται «Οὗτος ὁ Εὐκθλος ῥήτωρ πονηρὸς. Ἀριστοφάνης ἐν Ὀλκᾶσιν ἔστι τις πονηρὸς ἡμῖν τοξότης συνήγορος, | ὥσπερ Εὐκθλος... παρ' ἡμῖν τοῖς νέοις»... εἴη δ' ἂν καὶ ἀγεννής. διὸ καὶ τοξότην αὐτὸν καλεῖ, οἷον ὑπηρέτην· διεβάλλετο γὰρ ἡ τοξεία ὡς εὐτελής. καὶ Σοφοκλῆς (Αὔ. 1120 κῆξ.)

ὁ τοξότης ἔοικεν οὐ σμικρὰ φρονεῖν.

ἀλλ' ἐνδοξον ταύτην δεῖξαι βουλόμενός φησι

οὐ γὰρ βάνανυσον τὴν τέχνην ἐκτεσάμην».

Ὅτι δὲ περὶ τῆς ἐν Αἰγίνῃ Ἀφαίας γίνεται λόγος ἐν τῷ προκειμένῳ χωρίῳ τῆς παραβάσεως τῶν Ἀχαρνέων, δεικνύει καὶ ἡ μνεῖα τῆς Αἰγίνης ἐν τῇ αὐτῇ παραβάσει 652—654

διὰ ταῦθ' ὅμας Λακεδαιμόνιοι τὴν εἰρήνην προκαλοῦνται

καὶ τὴν Αἴγιναν ἀπαιτοῦσιν· καὶ τῆς νήσου μὲν ἐκείνης

οὐ φροντίζουσ', ἀλλ' ἵνα τοῦτον τὸν ποιητὴν ἀφέλωνται.

Περὶ δὲ τῆς σχέσεως τοῦ Ἀριστοφάνους πρὸς τὴν Αἴγιναν ἴδ. Σχ. εἰς Ἀχ. 653, 654.

Ἐν Ἡρακλεῖ ὁ χορὸς σύγκειται ἐκ γερόντων Θηβαίων, οἵτινες μέμφονται τὴν ἀδυναμίαν τοῦ γήρατος 268—272, 312—315, 636 κῆξ., ὥς καὶ ὁ Ἀμφιτρώων 228—235. Παραπλησίως κατὰ μίμησιν καὶ ἐν Ἀχαρνεῦσιν ὁ χορὸς ἀποτελεῖται ἐκ γερόντων Ἀχαρνέων, καὶ ταλανίζει τὸ γῆρας αὐτοῦ 209 κῆξ., ἐπειδὴ ὁ τὰς σπονδὰς φέρων «ἐκπέφευγ', οἴχεται φροῦδος». Πρβ. καὶ τὰς μομφάς, αἱ δὲ χορὸς ἐν τῇ παραβάσει

μέμφεται τῇ πόλει 676 κῆξ. («οἱ γέροντες οἱ παλαιοὶ μεμφόμεσθα τῇ πόλει· κλπ.»), ἐνθ' ἀπαντᾷ καὶ ἡ ῥῆσις (679, 681) «γέροντας ἀνδρας... οὐδὲν ὄντας». Αὕτη δὲ εἶνε παραβλητέα πρὸς τὴν τοῦ χοροῦ ἐν Ἑρακλεῖ 314 «νῦν δ' οὐδὲν ἔσμεν» καὶ τὴν τοῦ γέροντος Ἀμφιτρώωνος 229 «οὐδὲν ὄντα», ὅστις ὀνειδίζει (217 κῆξ.) τῇ πόλει τῶν Θηβαίων (ἴδ. ἀνωτέρω σ. 199), ὡς κατὰ μίμησιν ὁ χορὸς ἐν Ἀχαρνέσιν μέμφεται τῇ πόλει τῶν Ἀθηναίων.

ΣΧΕΣΙΣ ΕΚΑΒΗΣ ΚΑΙ ΗΡΑΚΛΕΟΥΣ

Ἐλέχθη ἐν τοῖς ἔμπροσθεν (σ. 193—194) ὅτι ὁ Parmentier ἐμνημόνευσεν ὡς κοινὰ ἐν Ἑκάβῃ καὶ Ἑρακλεῖ τὰ ἑξῆς. Ἀμφότερα τὰ δράματα ἔχουσι δύο ὑποθέσεις. Ἐν ἀμφοτέροις γίνεται λόγος περὶ τῆς τύχης, ὅτι αὕτη εἶνε ὑπερτέρα τῶν θεῶν καὶ διέπει πάντα τὰνθρώπινα (Ἑκ. 491 καὶ Ἡρ. 21 καὶ 1357· πρβ. προσέτι καὶ Ἑκ. 373—374 καὶ 498 καὶ Κύκλ. 606—607, ὡς θὰ εἴπω ἐν τοῖς ἔπειτα). Ἐν ἀμφοτέροις ἀπαντῶσι τάδε τὰ παραπλήσια χωρία: Ἡρ. 505 κῆξ. καὶ Ἑκ. 627 καὶ 285, Ἡρ. 236 καὶ Ἑκ. 1238, Ἡρ. 333 καὶ Ἑκ. 238, καὶ τέλος ὅτι καὶ ἐν Ἑκάβῃ 462—465 καὶ ἐν Ἑρακλεῖ 687—690 γίνεται ὑπαινιγμὸς εἰς τὰ Δῆλια, τὴν πεντετηρίδα, ἣν ἐποίησαν οἱ Ἀθηναῖοι ἐν Δήλῳ κατὰ τὴν κάθαρσιν αὐτῆς ἐν ἔτει 426/425 (Θουκ. Γ', 104 «τοῦ δ' αὐτοῦ χειμῶνος καὶ Ἀῆλον ἐκάθηραν Ἀθηναῖοι κατὰ χρησμὸν δὴ τινα. κλπ.»).

Ἄν ἡ Ἑκάβη καὶ ὁ Ἑρακλῆς ἐδιδάχθησαν κατὰ τὰ μεγάλα Διονύσια τοῦ 426 ἔτους, οὐδὲν κωλύει νὰ ὑπολάβωμεν, ὅτι τὸ περὶ τῆς καθάρσεως τῆς Δήλου ψήφισμα ἐγένετο πρότερον καὶ μετὰ τινὰς μῆνας ἐπηκολούθησεν αὕτη, ἥ ὅτι ὁ χρησμὸς, καθ' ὃν οἱ Ἀθηναῖοι ἐκάθηραν τὴν ἱερὰν νῆσον, ὡς λέγει ὁ Θουκυδίδης, ἦτο γνωστὸς καὶ ἐγένετο ἐν Ἀθήναις λόγος περὶ τῆς μελλούσης καθάρσεως καὶ τῆς τελέσεως τῆς πεντετηρίδος.

Πλὴν δὲ τῶν δηλωθέντων ὑπὸ τοῦ Parmentier παραπλησίων χωρίων ἀμφοτέρων τούτων τῶν τραγωδιῶν ὑπάρχουσι καὶ τὰ ἑξῆς. Ἑκ. 25—26 «κτείνει με . . . καὶ κτανὼν κλπ.», Ἡρ. 33 «κτείνει Κρέοντα καὶ κτανὼν κλπ.». (Πρβ. Σοφ. Ἡλ. 1487 « . . . κτείνει καὶ κτανὼν κλπ.»). Περὶ δὲ τῆς χρήσεως ταύτης, καθ' ἣν προηγείται μὲν τὸ ῥῆμα, ἔπεται δ' ἡ μετοχὴ τοῦ αὐτοῦ ῥήματος ἢ ἄλλου συνωνύμου κατ' ἀόριστον ἢ ἐνεστώτα χρόνον μετὰ τοῦ συνδέσμου καὶ ἢ τοῦ δέ, θὰ γράψω ἑκτενέστερον ἄλλαχού. Ἄλλ' ἐν τῷ παρόντι μνημονεύω, ἵνα διορθώσω, τὸ χωρίον τῶν Φοινισσῶν 22 τοῦ Εὐριπίδου «ἔσπειρεν ἡμῖν

παῖδα, καὶ σπείρας βρέφος»· ἐν αὐτῷ μεταβάλλω τὸ «βρέφος» εἰς τὸ «τρέφος» συνώνυμον τῷ προηγουμένῳ «παῖδα»· (περὶ δὲ τῆς συγχύσεως τοῦ βρέφος καὶ τοῦ τρέφος ἴδ. τὰς ἐμὰς «Παρατ. κριτ. ἐρμ. καὶ μετρ. εἰς τοὺς στίχους Νικολάου τοῦ Μουζάλωνος» ἐν τῇ 'Ακαδημείᾳ τ. Α' σ. 46).

Ἐκ. 143 ἥξει δ' Ὀδυσσεὺς ἕσον οὐκ ἤδη
πῶλον ἀφέλξων σῶν ἀπὸ μαστῶν | κλπ.

Ἡρ. 601 ἥξει γὰρ αὐτὸς σὴν δάμαρτα καὶ τέκνα
ἐλξων φονεύσων καμ' ἐπισφάζων ἀναξ.

Ἐκ. 182 τί με δυσφημεῖς; φοροῖμί μοι κακά.

Ἡρ. 532 Ἀπολλων, οἷσις φοροῖμοις ἄρχη λόγον.

Ἐκ. 563 ἰδοὺ, τόδ' εἰ μὲν στέρνον, ὦ νεανία,
παίειν προθυμῇ, παῖσον, εἰ δ' ὕπ' αὐχένα
χρῆζεῖς, πάρεστι λαιμὸς εὐτρεπῆς ὅδε.

Ἡρ. 319 ἰδοὺ πάρεστιν ἥδε φασγάνῳ δέσῃ
κεντεῖν, κλπ.

Ἐκ. 499 καὶ Ἡρ. 1394 ἀνίστασ', ὦ δύστηνε,

Ἐκ. 1023 οὐπω δέδωκας, ἀλλ' ἴσως δώσεις δίκην

Ἡρ. 740 ἤλθες χρόνῳ μὲν, οὐ δίκην δώσεις θανὼν | κλπ.

Ἀνάλογοι δ' ὥσαύτως εἶνε οἱ λόγοι τῆς Πολυξένης ἐν Ἑκάβῃ 342 κξ. πρὸς τοὺς τῆς Μεγάρας ἐν Ἡρακλεῖ 280 κξ. Πρὸβ. μάλιστα ἐν τούτοις Ἐκ. 346—347 «ὡς ἐφομαί γε τοῦ τ' ἀναγκαίου χάριν | θανεῖν τε χρῆζουσ'» καὶ Ἡρ. 281—283 «καὶ τὸ κατθανεῖν | δεινὸν νομίζω τῷ δ' ἀναγκαίῳ τρόπῳ, | ὅς ἀντιτείνει, σκαιὸν ἡγοῦμαι βροτόν».

ΣΧΕΣΙΣ ΕΚΑΒΗΣ ΚΑΙ ΚΥΚΛΩΠΟΣ

Κοινὴ ἐν ἀμφοτέροις τοῖς δράμασιν εἶνε ἡ τύφλωσις δύο προσώπων. Ἐν Ἑκάβῃ τυφλοῦται ὁ Πολυμήτωρ ὑπὸ τῆς Ἑκάβης καὶ τῶν Τρωάδων, ἐπειδὴ ἀπέκτεινε τὸν ξένον παῖδα τοῦ Πριάμου καὶ τῆς Ἑκάβης Πολύδωρον (πρὸβ. τοὺς λόγους τῆς Ἑκάβης πρὸς τὸν Πολυμήτορα 1216 «ξένον κατέκτας σὴν μολόντ' ἐφ' ἐστίαν», καὶ τοῦ Ἀγαμέμνονος πρὸς τὸν αὐτὸν 1247—1248 «τάχ' οὖν παρ' ἡμῖν ῥάδιον ἐροκτονεῖν | ἡμῖν δέ γ' αἰσχρὸν τοῖσιν Ἑλλήσιν τόδε» ἴδ. L. Schmidt Ἡθ. τῶν ἀρχ. Ἑλλ. τόμ. Β', σ. 425—426 μετὰφρ. Ὀλυμπίου πρὸβ. καὶ τοὺς λόγους τοῦ Ὀδυσσεὺς πρὸς τὸν Κύκλωπα 288—289 «μὴ τλῆς πρὸς ἄντρα σοῖσαφιγμένους φίλους | κτανεῖν κλπ.»). Ἐν δὲ τῷ Κύκλωπῳ τυφλοῦται ὁ Κύκλωψ Πολύφημος ὑπὸ τοῦ Ὀδυσσεὺς, ἐπειδὴ ἐφόνευσε καὶ κατέφαγε δύο ξένους, ἐταίρους τοῦ Ὀδυσσεὺς, καὶ

ὑβρίσει μάλιστα τὸν ξένιον Δία, ὥς εἶπον ἤδη ἐν τοῖς ἔμπροσθεν.

Κοινὴ ὁσαύτως ἐν τῇ Ἑκάβῃ καὶ ἐν τῷ Κύκλωπι εἶνε ἢ ἐν τέλει *πρόρρησις* τοῦ Πολυμήστορος καὶ τοῦ Κύκλωπος. Ὁ Πολυμήτωρ τυφλὸς ἤδη ὢν προλέγει πρὸς τὴν Ἑκάβην (1260 κῆξ.) ὅτι κατὰ τινα μαντείαν θὰ μεταβληθῇ αὕτη εἰς κύνα καὶ θὰ πέσῃ ἐκ τῶν καρχησίων τοῦ πλοίου εἰς τὴν θάλασσαν καὶ θὰ ἀποθάνῃ ἐκεῖ, ὅπου θὰ δεικνύνται τὸ *Κυνὸς σῆμα*. Προσέτι δὲ προλέγει ὅτι καὶ ἡ Κασάνδρα καὶ ὁ Ἀγαμέμνων μέλλουσι νὰ φονευθῶσιν ἐν Ἀργεὶ ὑπὸ τῆς Κλυταιμῆστρας (1175—1181). Ὁμοίως δὲ καὶ ἐν τῷ Κύκλωπι ὁ τυφλὸς ἤδη Κύκλωψ λέγει (696—698) ὅτι «παλαιὸς χρησμὸς ἐκπεραίνεται», ὅτι ἔμελλε νὰ τυφλωθῇ ὑπὸ τοῦ Ὀδυσσέως, καὶ προλέγει πρὸς αὐτὸν τάδε (698—700)

ἀλλὰ καὶ σέ τοι

δίκας ὑφέξειν ἀντὶ τῶνδ' ἐθέσπισεν,
πολὺν θαλάσση χρόνον ἐναιωρούμενον.

Ὁ Ἀγαμέμνων λέγει Ἑκ. 1289—1291

καὶ γὰρ πνοὰς
πρὸς οἶκον ἤδη τάσδε πομπίμους ὄρω.
εὖ δ' ἐς πάτρην πλεύσαιμεν, | κλπ.

Καὶ ὁ Ὀδυσσεὺς λέγει Κύκλ. 702—703

ἐγὼ δ' ἐπ' ἀκτὰς εἶμι καὶ νεὼς σκάφος
ῥῳπ' ἐπὶ πόντον Σικελὸν ἕς τ' ἐμὴν πάτρην.

Πρὸς δὲ τούτοις ὑπάρχουσιν ἐν ἀμφοτέροις τοῖς δράμασι καὶ αἱ ἐξῆς ὁμοίαι ῥήσεις

Ἑκ. 488 καὶ Κύκλ. 375 ὦ Ζεῦ, τί λέξω...

Ἑκ. 1019 ἀλλ' ἔρπ' ἐς οἶκους, Κύ. 597 χάρεϊ δ' ἐς οἶκους...

Ἑκ. 1035 ὦμοι, τυφλοῦμαι φέγγος δμμάτων τάλας

Κύκλ. 663 ὦμοι, κατηνθρακώμεθ' ὀφθαλμοῦ σέλας.

Ἑκ. 1037 ὦμοι μάλ' αἰθῆς... Κύκλ. 665 ὦμοι μάλ', ὥς...

Ἑκ. 1039 καὶ Κύκλ. 666 ἀλλ' οὔτι μὴ φύγητε...

Ἑκ. 1048 ... καὶ δέδρακας οἷάπερ λέγεις;

Κύκλ. 701 ... καὶ δέδραχ' ὅπερ λέγω.

Ἑκ. 1276 ... αὐτῶ ταῦτα σοὶ δίδωμι' ἔχειν. Κύκλ. 270 αὐτὸς ἔχ'.

(δηλοῦται εὐχὴ νὰ ἔχη κακὸν αὐτὸς ὁ εἰπὼν τοῦτο).

Ἑκ. 392 καὶ δις τόσον πῶμι' αἵματος γενήσεται

Κύκλ. 147 ναί' δις τόσον πῶμι', ὅσον ἂν ἐξ ἀσχοῦ ρυῇ.

Σημειωτέον ὅτι ὁ Murray ἔθηκε τὸ «ναί» ἐκτὸς τοῦ 147 στίχου, ὅν προήνεγκεν οὕτω: δις <γὰρ> τόσον πῶμι' κλπ. μετὰ τῆς ὑποσημειώ-

σεως «γὰρ addidi: sed fortasse pro *ναί* scribendum *ἐν*, et magicum utrem esse intelligendum». Ἵσως ὁμως εἶνε πιθανώτερον, ὅτι καὶ ἐνταῦθα εἶπεν ὁ Εὐριπίδης, ὥσπερ ἐν Ἑκάβῃ, «καὶ δις τόν πῶμ' κλπ.».

ΣΧΕΣΙΣ ΗΡΑΚΛΕΟΥΣ ΚΑΙ ΚΥΚΛΩΠΟΣ

Ἐν τοῖς ἔμπροσθεν (σ. 189) ἐγένετο ἤδη ἡ παραβολὴ τοῦ χωρίου τοῦ Κύκλωπος 353—355 πρὸς τὸ τοῦ Ἡρακλέους 339 κέξ.

Ὡς ἡ τύχη ἐν Ἡρακλεῖ καὶ Ἑκάβῃ λέγεται ὅτι εἶνε ὑπερτέρα τῶν θεῶν (ἴδ. τὰ χωρία ἀνωτέρω), οὕτω φέρεται καὶ ἐν Κύκλωπι 606—607.

ἢ τὴν τύχην μὲν δαίμον' ἡγεῖσθαι χρεών,
τὰ δαιμόνων δὲ τῆς τύχης ἐλάσσονα.

Κύκλ. 166 *διψαί τ' ἐς ἄλμην Λευκάδος πέτρας ἄπο.*

Ἡρ. 320 *κεντεῖν, φονεῦειν, ἰέναι πέτρας ἄπο.*

καὶ 1148 *οὐκ εἰμι πέτρας λισσάδος πρὸς ἄλματα, . . .*

Κύκλ. 62 *Αἰτναίων εἴσω σκοπέλων ;*

Ἡρ. 638 κέξ. *... τὸ δὲ γῆρας ἄχθος | βαρύτερον Αἰτνας σκοπέλων κλπ.*

Κύκλ. 63 κέξ. *οὐ τάδε Βρομόιος, οὐ τάδε χοροὶ κλπ.*

Ἡρ. 682 κέξ. *παρὰ τε Βρομίον οἰνοδόταν . . . οὕπω καταπαύσομεν | Μούσας, αἶ μ' ἐχόρουσαν*

Κύκλ. 101 *χαίρειν προσεῖπα πρῶτα τὸν γεραίτατον.*

Ἡρ. 609 *θεοὺς προσεῖπεν πρῶτα τοὺς κατὰ στέγας.*

Κύκλ. 129 ΟΔ. *αὐτὸς δὲ Κύκλωψ ποῦ 'σιν ; ἢ δόμων ἔσω ;*

ΣΙ. *φρουδὸς πρὸς Αἶτνη κλπ.*

Ἡρ. 620 ΑΜ. *καὶ ποῦ 'σιν ; ἢ γῆς πατρίδος οἷχεται πέδον ;*

ΗΡ. *βέβηκ' Ἀθήνας κλπ.*

Κύκλ. 530 *μένων νυν αὐτοῦ πῖνε κευθόμενι, Κύκλωψ.*

Ἡρ. 603 *μένοντι δ' αὐτοῦ πάντα σοι γενήσεται.*

Ὅρθῳς ἐν Ἡρακλεῖ 598 φέρεται

ὥστ' ἐκ προνοίας κρύφιος εἰσῆλθον χθόνα.

Ἄλλ' οὐχὶ ὀρθῶς νομίζεται ὅτι ἐν Κύκλωπι 382 ἀπαντᾷ

ἐπεὶ πετραίαν τήνδ' ἐσῆλθομεν χθόνα,

ὅπου νοεῖται τὸ ἄντρον τοῦ Κύκλωπος· διὸ μετεβλήθη ὑπὸ τῶν φιλολόγων τὸ χθόνα εἰς τὸ στέγην ἢ εἰς τὸ πύχα ἢ εἰς τὸ γνάθον. Ἐγὼ νομίζω, ὅτι, ἂν εἶνε ἀνάγκη διορθώσεως, ἐνταῦθα ἦτο δυνατόν νὰ εἶπη ὁ ποιητὴς «ἐπεὶ πετραίαν τήνδ' ἐσῆλθομεν θόλον», ποιούμενος χοῦσιν λέξεως Ὀμηρικῆς, ἣτις ἦτο ἐν χορήσει καὶ παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις (ἡ γνωστὴ ἐν Ἀθήναις θόλος).

Ἐν Κύκλωπι 392—393 ἀπαντᾷ ἐν τέλει ἀμφοτέρων τῶν στίχων ἡ λέξις *πυρὶ*

καὶ χάλκεον λέβητ' ἐπέζεσεν *πυρὶ*
 ὀβελοῦς τ', ἄκρους μὲν ἐγκεκαυμένους *πυρὶ*,
 ξεστοὺς δὲ δρεπάνῳ τᾶλλα, παλιούρου κλάδων,
 Αἰτναῖα τε σφαγεῖα πελέκεων γνάθοις.

Ὁ Paley μετέθηκε τὸν 392 στίχον μετὰ τὸν 385. Κατ' ἐμὲ τὸ ἐν τέλει τοῦ 393 στίχου *πυρὶ* μεταβλητέον εἶνε εἰς τὸ *πέριξ*, ὅπερ ἀναφέρεται εἰς τὰ ἐπόμενα «ξεστοὺς δὲ δρεπάνῳ κλπ.», ὥστε νὰ ἔχωσιν οἱ στίχοι οὕτως

ὀβελοῦς τ', ἄκρους μὲν ἐγκεκαυμένους, *πέριξ*
 ξεστοὺς δὲ δρεπάνῳ τᾶλλα, παλιούρου κλάδων,

τουτέστιν οἱ ὀβελοί, οὓς ἔστησεν ὁ Κύκλωψ, ἦσαν ἐκ κλάδων παλιούρου, ἐγκεκαυμένοι μὲν τὰ ἄκρα, *πέριξ* δὲ ξεστοί, δηλ. *περίζεστοι* διὰ δρεπάνου τᾶλλα (τὰ φύλλα καὶ τὸν φλοιόν). Ὁ Εὐριπίδης εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν τὸν Ὅμηρον λέγοντα Α 234 κῆξ.

ναὶ μὰ τόδε σκῆπτρον· τὸ μὲν οὐποτε φύλλα καὶ ὄζους
 φύσει, ἐπεὶ δὴ πρῶτα τρῆμ' ἐν ὄρεσσι λείλοιπεν,
 οὐδ' ἀναθελήσει· *περὶ γὰρ ὅα εἰ χαλκὸς ἔλεγεν*
φύλλα τε καὶ φλοιόν' κλπ.

Τὰ ἐν Κύκλωπι 395 *Αἰτναῖα σφαγεῖα* ὁρθῶς ἐρμηνεύονται σφαγεῖα μέγιστα, ὥς ἡ Αἶτνα. Γνωστοὶ δ' ἦσαν διὰ τὸ μέγεθος οἱ *Αἰτναῖοι κάνθαροι* (Σοφ. Ἰχν. 300 «ἄλλ' ὥς κεράστης κάνθαρος δῆτ' ἐστὶν Αἰτναῖος φυήν»; Ἀριστοφ. Εἰρ. 73 «εἰσήγαγ' Αἰτναῖον μέγιστον κάνθαρον», Διογεν. Παροem Gr. I, 190, κλπ.).

Ἐν Κύκλωπι διὰ τὴν ὑπόθεσιν τοῦ δράματος ἀπαντῶσι τὰ δνόματα *Αἶτνα* καὶ *Αἰτναῖος*. Ἀλλ' ἐν Ἡρακλεῖ 638 κῆξ. εἶπεν, ὥς εἶδομεν ἀνωτέρω, ὁ Εὐριπίδης τὸ γῆρας ἄχθος βαρύτερον *Αἷτνας σκοπέλων*, ἵνα συνάψῃ καὶ κατὰ τοῦτο τὸν Ἡρακλέα μετὰ τοῦ Κύκλωπος.

Ἐπειδὴ δ' ἐγένετο λόγος περὶ τῶν Ἰχνευτῶν τοῦ Σοφοκλέους, ἐν οἷς ἀπαντᾷ «κάνθαρος . . . Αἰτναῖος», καλὸν νομίζω νὰ παραβάλω χωρίον τῶν Ἰχνευτῶν παραπλήσιον πρὸς χωρίον τοῦ Κύκλωπος. Ἐν τοῖς Ἰχνευταῖς 98—99 τὸ δεύτερον ἡμιχόριον ἔρωτᾷ τὸ πρῶτον καὶ τοῦτο ἀποκρίνεται ὧδε

Β' τί δρωμέν, ὦ τᾶν; ἡ τὸ δέον ἐξήνομεν;
 τί τοῖσι ταύτῃ πῶς δοκεῖ;

Α' δοκεῖ πάνυ, | κλπ.

Καὶ ἐν τῷ Κύκλωπι 539—540 ὁ Κύκλωψ ἐρωτᾷ τὸν Σιληνὸν καὶ οὗτος ἀποκρίνεται

ΚΓ. τί δοῶμεν, ὦ Σιληνέ; σοὶ μένειν δοκεῖ;

ΣΙ. δοκεῖ. κλπ.

Ἐν τοῖς ἔμπροσθεν (σ. 168) εἶπον ὅτι ὁ Méridier ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Εὐριπίδου εἵκασεν ὅτι ὁ Κύκλωψ ἐδιδάχθη πρὸ τῶν Ἰππέων τοῦ Ἀριστοφάνους καὶ παρέβαλε τὸ χωρίον τῆς κωμῆδος ταύτης, ἐν ᾧ οἱ δύο οἰκέται τοῦ Δήμου κλέπτουσι καὶ πίνουσι τὸν οἶνον αὐτοῦ, καὶ μάλιστα τὸν 105 στίχον

ἔθι νυν ἄκρατον ἐγκάναξόν μοι πολὺν | σπονδῆν

πρὸς τὸν τοῦ Κύκλωπος 152

φέρῳ ἐγκάναξον, ὡς ἀναμνησθῶ πιὼν

ἐν ᾧ ὁ Valckenaer ἔγραψεν *ἐγκάναξον* ἀντὶ τοῦ παραδεδομένου *ἐκπάταξον*. Ὡσαύτως ὁ Méridier εἵκασεν ὅτι ὁ Κύκλωψ ἐδιδάχθη ἴσως καὶ πρὸ τῶν Ἀχαρνέων τοῦ Ἀριστοφάνους καὶ παρέβαλε τὸν 1054 στίχον αὐτῶν

ἀπόφερ', ἀπόφερε τὰ κρέα καὶ μὴ μοι δίδου

πρὸς τὸν 361 στίχον τοῦ Κύκλωπος, ὃν παρῳδεῖ,

μὴ μοι προσδίδου

καὶ ὃν λέγει ὁ χορὸς ἐννοῶν τὰ μέλη τῶν σωμάτων τῶν ἐταίρων τοῦ Ὀδυσσέως, οὓς ἔμελλε νὰ καταφάγῃ ὁ Κύκλωψ.

Ἄλλ' ἐν τοῖς Ἰππεύσιν ἀπαντῶσι καὶ ἄλλαι μιμήσεις τοῦ Κύκλωπος, οἶον 234

οἷμοι κακοδαίμων, ὁ Παφλαγὼν ἐξέροχεται.

Πρβ. Κύκλ. 192

οἷμοι Κύκλωψ ὁδ' ἔρχεται· τί δράσομεν;

Καὶ τὰ ἐξῆς λεγόμενα ὑπὸ τοῦ Παφλαγόνος

237 τουτὶ τί δρᾷ τὸ Χαλκιδικὸν ποτήριον;

239 ἀπολείσθον, ἀποθανεῖσθον, ὦ μικρωτάτω

ἀντιστοιχοῦσι πρὸς τὰ ἐν Κύκλωπι 203 κέξ. Πρβ. προσέτι Κύκλ. 379—380, Ἰππ. 1135—1140. Κύκλ. 201, Ἰππ. 80—81.